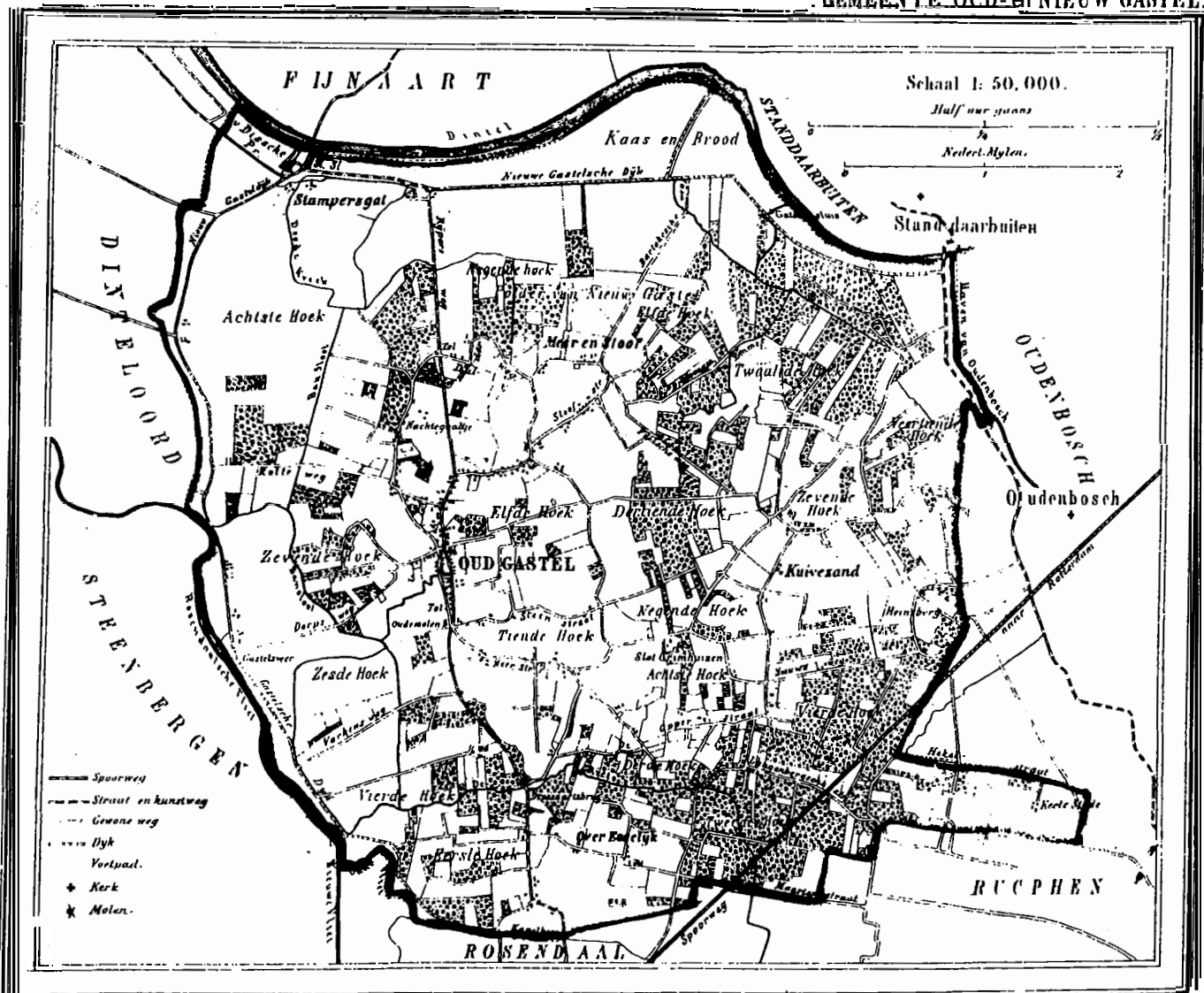

JAARBOEK

heemkundekring het land van gastel

1985

GEMEENTE OCD- en NIEUW GASTEL.

Getekend door J. Kuyper

3312 Bunders, 3250 Inwoners

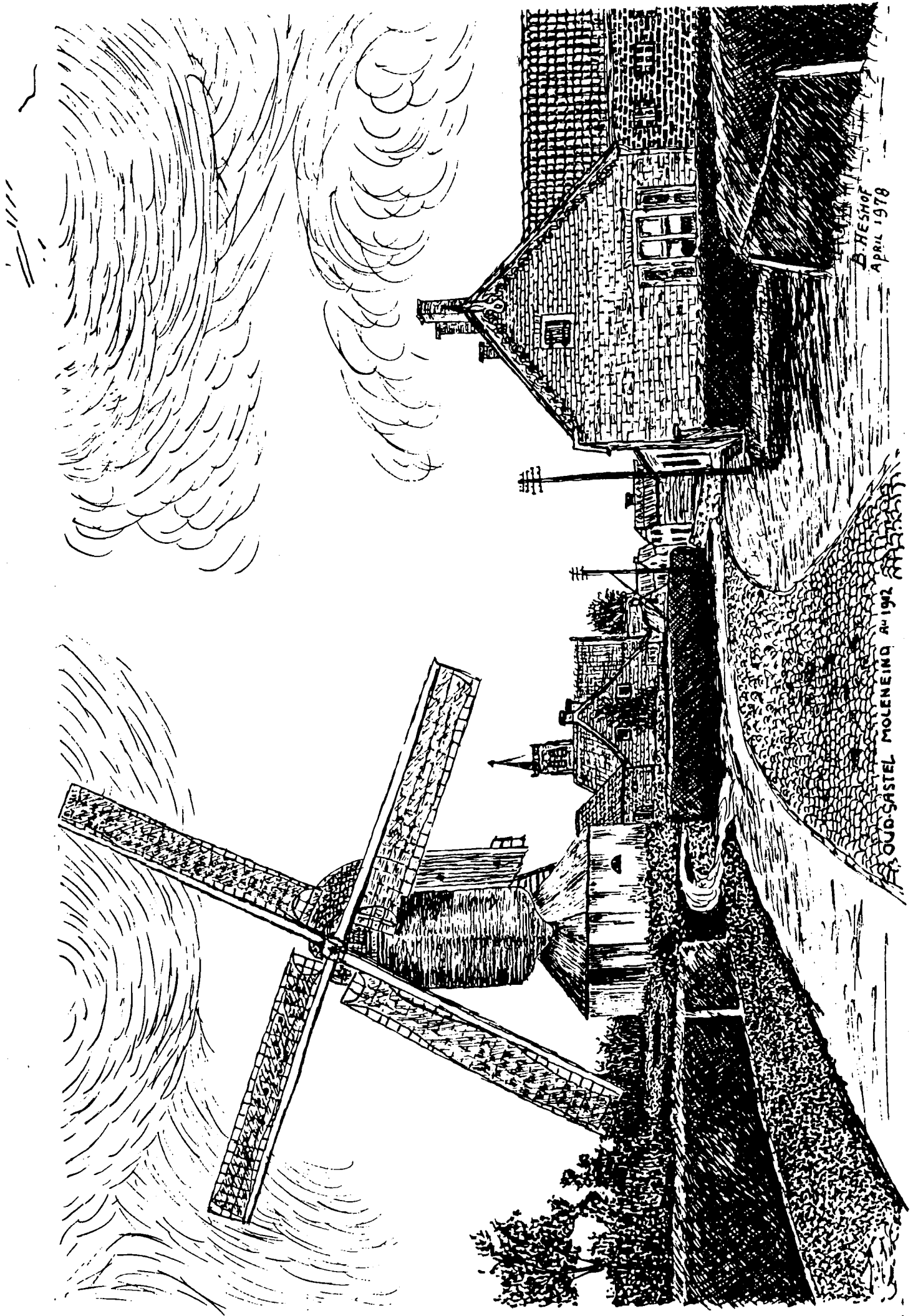
V O O R W O O R D

Wij zijn blij, dat wij u, lezers en lezeressen, ons tweede jaarboek van de Heemkundekring Het Land van Gastel kunnen aanbieden.
Wij durven uitspreken, dat dit jaarboek in zijn gevarieerdheid van stof het eerste weer overtreft.

Wij danken dan ook alle medewerkers voor de geleverde inspanning en de enthousiaste inzet.
Wij hopen eveneens, dat u dit jaarboek 1985 met genoeg zult lezen en u zich meer thuis gaat voelen in verleden en heden van onze dorpsgemeenschappen.

Wij houden ons overigens aanbevolen voor al uw opmerkingen of aanbevelingen, die ons werk als Heemkundekring ten goede kunnen komen.
Alleen met uw steun en medewerking kunnen wij inhoud en continuïteit geven aan ons jaarboek.

F. van Merrienboer,
voorzitter.

EEN INVENTARISATIE VAN DE GASTELSE VOLKSTAAL

Onder de titel "Bijzondere Oud Gastelse woorden¹" publiceerde Dr. A. Weijnen in het jaarboek De Ghulden Roos van 1944 een lijst van woorden en uitdrukkingen in het Gastels dialect.

Het onderzoek naar een plaatselijke volkstaal was nieuw en werd waarschijnlijk mede gestimuleerd door de oorlogsomstandigheden, die andere studies onmogelijk maakten. Weijnen verrichtte op dit gebied toen reeds pionierswerk.

Door de stichting van scholen voor voortgezet onderwijs in de naaste omgeving van plattelandsgemeenten, nam de mogelijkheid tot ontwikkeling en verdere scholing van de dorpsbewoner, vooral ná 1920, steeds meer toe. Op deze scholen was de voertaal, zoals bij het lager onderwijs reeds voorgeschreven, het Algemeen Nederlands. De verschillende soorten voortgezet onderwijs boden niet alleen mogelijkheden tot hogere studies, doch openden tevens een perspectief op bepaalde begeerde maatschappelijke functies. Daarvoor was, zo werd op deze onderwijsinstuten gesuggereerd, een onberispelijk gebruik van het Algemeen Nederlands een eerste vereiste.

De dialectspreker ging zijn taal als iets minderwaardigs ervaren. Het diende dan ook zo spoedig mogelijk te worden afgeleerd. Hierdoor kwam het dialect steeds meer in de verdrukking.

In de loop der jaren zouden er nog tal van andere factoren oorzaak en van invloed zijn op het afnemende gebruik van de plaatselijke omgangstaal. Dat door het verdwijnen van de volkstaal een stuk cultuur verloren zou gaan en een vervreemding van de eigen geaardheid der bevolking op zou treden, beseften maar weinigen. Gelukkig waren er uitzonderingen, zoals Weijnen, die een begin maakten met het optekenen van de Brabantse dialecten.

De door hem samengestelde woordenlijst voor Gastel kan nu dienen als basismateriaal voor het verder onderzoek naar en het vastleggen van vroeger gebruikte maar ook thans nog gehoorde dialectwoorden.

Het behoort tot de taak van de heemkunde om de volkstaal zo nauwkeurig mogelijk te registreren.

Hierbij dient wel vermeden te worden, dat Algemeen Nederlandse woorden in de dialectlijst worden opgenomen. De lijst van Weijnen bevat namelijk een aantal woorden, zoals "bomijs", "flierefluiter", "kazak", "mik", etc., die voorkomen in het Nederlands Handwoordenboek van Van Dale en derhalve behoren tot het Algemeen Nederlands. Ook komen er woorden in voor zoals "piepmuisspelen", "prengel", "officies", "naaie", etc. die kennelijk uit een ander dialect stammen en in Gastel onbekend zijn.

Deze bovenbedoelde woorden zijn uit de basislijst verwijderd en niet opgenomen in deze publicatie.

Na een omvangrijk onderzoek, waarbij talrijke gesprekken met voornamelijk de oudere generatie werden gevoerd, kon een interessante woordenlijst worden verkregen. Niet altijd kon worden bepaald of een woord specifiek Gastels was. Een aantal, in onderstaande lijst voorkomende woorden, zijn gewestelijk en soms zelfs provinciaal bekend.

Deze publicatie streeft geen wetenschappelijk doel na, doch tracht slechts de aandacht te vestigen op de inventarisatie van het Gastels dialect. Een taalkundige verhandeling over deze materie mag dezerzijds niet worden verwacht. Zulks moet aan deskundigen op dat gebied worden overgelaten.

*Kend'n kloek meej pielekes,
Tiete, jonge krielekes,
Sperrewepse, aaiemaaie,
Spaonse naaiers, klokkebaaie?
Witte gij wat butse zijn?
Stikkebezies, figelette,
Stiekeballe en verkette?
Kende lijvet en 'n klak,
Piesteels en pletse?
Waarde vroeger ok n'n brak?
Reede geirre schètse?
Lustte gij n'n brok, 'n daol
En hechte boeremikke?
Dan zijde gij van Roosendaol,
Dan zijde net as ikke.*

"Roosendaals lieke" door C.J. Dekkers, 1923.

Onderstaande lijst is zeker niet volledig. Daarom worden aanvullingen hierop, te zenden aan de redactie van dit jaarboek, gaarne ingewacht.

Tenslotte een woord van dank aan allen, die spontaan hun medewerking aan deze publicatie hebben verleend, speciaal de heren F. van Merrienboer en P. Peeters voor hun bijzondere bijdragen.

A

aar - aarom	= linksom (voor een paard)
aarte	= erwten
achtermartel, in den ...	= achter zijn met zijn werk
afkomme	= huwelijksafkondiging in de kerk (de roepen)
afsprengelse	- afpingelen
afsaone	= afromen
afstene	= beslissen
agje	= vaatje (zeep)
akkedere	= goed overweg kunnen
akkele	= stotteren
akkelèèr	= stotteraar
akkenaaie	= ruzie maken
aksel	= zult
alderet	= net
aomerslag	= schapenwolkjes
aongespanne zijn	= 1. met iemand zaken doen 2. met iemand bevriend zijn
aorgetouw	= gereedschap om zeis te scherpen
aorigetje	= aardigheidje
aoskepek	= rups
aossem	= adem
april	= op- en afrit van een dijk
artelijk	= hartig ; zout
assie	= as (verbrandingsresten)
astraaant	= brutaal
avecere	= opschieten

B

bakske	= kofje (koffie)
bakzak	= zak graan om te malen
balaster	= schop met groot blad
baonie, de maon baoit	= de maan zit in een wolk
baok	= pit (vrucht)
baomis	= najaar; herfst
baore	= diefje verlos (kinderspel)
bats	= schop met rond blad
batse	= in plassen trappen
bedjéme	= aanstonds
beelekeskusser	= overdreven vroom mens
beevert	= bedevaart
begaoie	= toetakelen
begarrele	= regelen
belette	= 1. letten op 2. opletten
benukt	= mal, onwijs
bestelle	= ronde broodjes met een gat in het midden
bère	= beerput ledigen
bezies	= bessen
bibbers	= tandvlees
blekke	= ontschorsen van eikehout
blète	= huilen
blindaos	= horzel
blijk	= bleekveld
blijn	= blaar (op de huid)
boete	= biddend genezen
boezeloen	= overhemd
bogere	= fruit stelen in een boomgaard
bogte	= kerkbanken
bolleket	= grote metalen knikker
bombakkes	= masker
bonsem	= bunzing
borreke	= bordje
bottere, het wil nie ...	= het wil niet lukken
bove komme	op het gemeentehuis komen
bovenste beste, et zijn ... maotjes	= goede vrienden

brak	= levendig kind
brakke	= over en weer lopen
braand, den ... erin slaon	= een pijp opsteken
bremme	= bramen
broene	= prikken
broenekels	= brandnetels
brok	= snoepje
bromolie	= petroleum
buikziek	= beurs (fruit)
bukkem	= bokking
bullevent	= voddenman
bussel	= bos (stro)
buskwiel	= weegapparaat (bascule)
buts	= deuk
buuk	= beuk
buurte	= gezellig praten

C

castrol	= ijzeren braadpan
curnillisroze	= rode pioenen

D

dalk	= sukkelaar
daoventrent	= ongeveer
del	= smerige vrouw
deurboete	= bijplanten
dêêzeke	= onnozel vrouwspersoon
dost	= dorst
drieklizoor	= driekwartsteen
driepikkel	= schoenmakersstoeltje
drinkesbus	= blauw drinkkruikje
draogsel	= trachoom
duil	= kattestaart (plant)
dust	= onkruid (in tarwe)
duveltje	= klein kacheltje
duveltjesbrôôd	= paddestoel
duveltjeskermis	= regen als de zon schijnt

E

êêkels	= eikels
eindegruis	= eendenkroos
eggelstèèrt	= staart van cycloon
eierblomme	= sleutelbloemen
ellewaoge	= grote beer (sterrenbeeld)
erdkaar	= aardkar
èrepuls	= aardappelen
erpelschelder	= aardappelschilmesje
erring	= haring
etske tak	= tikkertje

F

faant	= luiaard
farizee	= huichelaar
ferket	= vork
fiepke	= fluitje van vlierhout
fiepkeshout	= vlierstruik
finere	= 1. uitzoeken 2. bedenken
fliermuis	= vleermuis
floer	= fluweelachtig stof
flok	= dotje voor zuigelingen
flokke	= duimzuigen
fluwêle broekskes	= afrikaantjes
fokkedere	= samengaan
frak	= jas
frêêt	= verwaand, trots
frikkedel	= gehaktbal

G

galge	= bretels
gaolipaop	= sufferd
garriballie	= bolhoed
gèèf	= netjes
gebure, naoste ...	= dichtstbijzijnde buren
gelêêrt, nie ... zijn	= analfabeet
gelijk staon	= quitte zijn

gemêêne baanke	= armenbanken in de kerk
genukt	= bedrogen
geraoke	= 1. er in slagen ergens te komen 2. ergens iets kunnen krijgen
gere	= graag
gerij	= rijtuig
gestèèrt	= achter elkaar lopen
gestèèrt afkomme	= met tussenpozen binnenkomen
gève	= grappenmaker
glaozewasser	= libel
goejebotter	= roomboter
gôôï, goadoewengôôï	= ga je gang
gornot	= garnalen
grip	= greppel
gukke	= ijsschots trappen

I

ieveraans	= ergens
inpesaant	= onderwijl
instéke	= belasten

J

jakke	= haasten
jaot	= ja
judas	= plaaggeest
judasse	= plagen

K

kaaie	= kaantjes
kaaiere	= geluid van een baby
kammenet	= kabinetkast
kaokelnestje	= jongste kind
kapetorie	= boekomslog
kazinee	= halsdoek
keejaos, eenuisouwe van ...	= een huishouden van Jan Steen
kéle	= raapstelen
ketelpak	= overall
ketsebal	= kaatsbal

ketsgetuig	= ijzer met vuursteen in tondeldoos
kieketjes	= kuikentjes
kieneke	= baby; kindje
kiepke	= kalf
kiet	= gelijk
kiete	= kuiten
kietelkei	= kiezelsteen
klapbeus	= Proppenschieter
klapstèêrt	= klikspaan
klassinére	= heftig bespreken
kleed	= jurk
klepper	= paard
kletske	= een beetje
kliere	= vervelen; ook zaniken
klik	= mallejan
klippel	= knuppel
klokkebaaie	= bosbessen
klutske	= kleine hoeveelheid
koeistouwerke	= kwikstaart
komaf maoke	= aanpakken
kommeke	= kopje
kompassie	= medelijden
konkel	= onevenwichtige vrouw
knapzak	= katoenen broodzak
knosjebol	= klein onooglijk mannetje
knufkes	= kluifjes van het varken
krentebaord	= puisten rond de mond
kreukels	= alikruiken
kribvet	= spekvet
krieke	= kersen
krikke	= houtskool
krikkelig	= licht geraakt
kripke	= reepje (spek)
kruidores	= kruisbessen
kruinaogels	= seringén
kruinoot	= nootmuskaat
kurf	= korf
kuus	= varken

kwaoitaol	= iemand met een spraakgebrek
kwaffeltoot	= moeilijke prater
kwasterhout	= soort inheemse zoethout
kwatta	= chocolade
kwattastrooisel	= chocolade hageslag
kwèèke	= hard roepen
kwiezjèèr	= kookkachel
kwikke	= met de hand wegen

L

laai	= vlam
lapbône	= tuinbonen
lagêêrt, op de ... gaon	= er tussen uit gaan
lambels	= petroleumlamp
lammere	= betalen
lamzak	= luierik
leer	= ladder
leiste	= teugels; leidsels
lekkertje	= snoepje
lekpien	= zuurstok
leure	= dragen; ronddragen
leut	= plezier; lol
lieflokken	= vleien
locht	= lichtzinnig
loenis	= leren delen van paardenleidsels
loomperik	= domme persoon
lot	= nalatig; slordig
lozie	= horloge
lijk, te ... gaon	= begrafenis bijwonen
lijvetmaand	= wasmand

M

maodeke	= bruidje
mankaozie ebbe	= stukken hebben
mannekesmens	= mannetjesputter
marketente	= drankverkoop bij speciale gelegenheden in de open lucht
masjesee	= geraakte bokking

masteluine	= groot hoofd
matte	= graszoden
meiblonmeke	= madeliefje
mendeur	= grote schuurdeur
meulenèèr	= meikever
meulepèèrd	= grote dikke vrouw
meutele	= broeien
miesgisse	= vergissen
miesput	= mestvaalt
mieter	= houtworm
mitjestéke	= spel met koperen centen
moedje	= tante
moeje	= hinderen
moen of moene	= moeder
moesjaanke	= zeuren
mollevere	= beledigen
mokkere	= knoeien
moor	= koperen waterketel
muisondje	= wezel
muizen	= broodkrakelingen met Sinterklaas
muuke	= narijpen van fruit
muurzeiker	= mier

N

naaiersam	= bokking
naostebij	= ongeveer
neije, njeet	= nee
nejig	= 1. pittig 2. kwaal
nergeraand	= nergens
neuk, in ut ... zitten	= moeilijkheden hebben
neve, er ...	= er naast; fout
niesel	= schoenveter
nikkeltje	= vierkante stuiver
nikker	= jonge geit
noers	= scheef
nôôï	= ongaarne
nuksel	= ontevreden vrouw
nuneke	= mondorgel
nuuwt	= nieuw

O

oeneer	= wanneer
oksterbolleke	= winterkoninkje
ollekesteil	= vergiet
ollewaai	= wispelturig persoon
ommis	= immers
omkappe	= weggieten
onbeloompt	= boers
onbezouwen	= plomp
onderaan	= binnenkort
onfortuin	= tegenslag
ongaans	= ziek
ondekotje	= heren bolhoed
ontig	= vuil
onzelievenhereperdje	= lieveheersbeestje
oudoew	= groet bij het weggaan
opruije, zich ...	= zich kwaad maken
ossekaar rije	= met opgetrokken knieën zitten
oveniere	= tuinieren
overnaris	= gewoonlijk
overnuut	= opnieuw

P

paai	= betaling, geldsom
paopekannekes	= vruchtje van de meidoorn
pappeltjes	= kleine vruchtjes van diverse struiken
parkel	= sluitbalk voor mendeur
parmetere	= smeken; ook klagen
peekes	= worteltjes
peemes	= mes om bieten te ontkoppen
peesderik	= een taaie spier of pees
peespaai	= kleine spade om bieten te rooien
peestaamp	= stampot van wortelen
pêêrd	= paard
peere	= paarden
pelaarte	= doperwten
perreweps	= wesp

pesmaand	= voermand voor een paard
pes(t)kerkhof	= alg. begraafplaats; ongewijde aarde
pesstal	= paarden-stal
piekelo	= ijsje
piekslee	= prikslee
piek en pook	= ruzie, vijandige verhouding
piel	= jonge eend
pielekesbotter	= margarine
pienekesdraad	= prikkeldraad
pientop	= tol
pieraos	= regenworm
pietelèèr	= geklede jas
pieteloweeje	= haasje over
pieterolie	= petroleum
plakke	= ergens lang blijven zitten
plakstèèrt	= kleverige zoete lekkernij
platte	= paardebloemen
plets	= trottoir; stoep'
pik	= korte zeis om graan te maaien
pikaok	= haak om graanhalmen te vergaren
pikker	= bazig kind
poeiersjukkelaot	= chocolademelk
poetjes	= mannen slobkousen
polleke	= kinderhandje
pote	= knotwilgen
potete	= middagmaal
pots	= muts
potstuk	= vervelend aanstellerig mens
pottebaank	= rek voor melkbussen
pralleke	= klein kind
prang, in de ... zitte	= in het nauw zitten
proete	= slordig werken
proppe	= denappels; mastappels
puut	= kikvors
puutendril	= kikkerdril
puitevilder	= bot zakmes

R

ragge	= woest spelen van kinderen; stoeien
raoeme neme	= grote stappen nemen
raoversbol	= ragebol
rechtbaank	= aanrecht
reep	= hoepel
riekske	= ijzeren vork om te eten
riere	= rillen; beven
rippelement	= standje
roefeale	= flink afwassen in bad
rommetom	= rondom
ruzing	= ruzie
rijf	= hark
rijzenbessem	= bezem van rijshout

S

saoviklaos	= saai persoon; Jan Salie
schabbelier	= scapulier
schafte	= leren beenkappen
schaolie	= daklei
schaoliebijter	= zwarte tor
schaoliedekker	= leidekker
schavêêle	= in der minne schikken
scheel	= deksel
schelaarte	= peulen
schellis	= uitbrander
schetserijer	= watertor; schrijverke
scheuraf	= vernieler en verslijter van kleren door ruwheid
scheve	= kaf van vlas
schierter	= boekenworm
schielik	= plotseling
schobberdebonk, op de ... gaon	= klaplopen
schoefel	= onbehouwen vent
schoer	= schouder
schof	= 1. rusttijd 2. tijd van 3 uur
schokschoere	= schokschouderen

schôôte	= sorteren
schotteldoek	= vaatdoek
schottelwaoter	= afwaswater
schottelwasser	= larve van een kikvors
schove	= uitrusten
schraank	= bos vlas
schrempel	= mager; schraal
schrepel	= hak om te wieden
seffis	= direct
seinpaol	= telefoonpaal
simme	= huilen
sinoffels	= anjers
sjaanskouse	= gekleurde dameskousen
sjappie	= schuinsmarcheerder
sjukkelaot	= chocolade
sjuust	= juist
slaopblomme	= papavers
slaopbolle	= zaaddozen van papavers
sleffe	= traag lopen
sleg	= zware houten hamer
slek	= slak
sliddere	= glijden
slink, in ut ... slaon	= vernederen
slip slaon	= geen succes hebben
sliklappe	= zeildoek beenbeschermers
sloffie	= briketten
sloffie	= langwerpig korstgebak
sloffie	= pantoffels
sluif	= vingerverband
smêêle	= smalen
smer lappe	= dadels
smore	= stuiven
smosse	= motregen
snaaie	= veel fruit eten
sneukele	= snoepen
snokke	= rukken
snuvinke	= nieuwsgierig afloeren
snijer	= vrucht van de sleedoorn
solferstekske	= lucifer
somedjéne	= direct

spêêre, ut zal er ...	= ruzie maken
spêêre	= spatten
spieker	= spade
spien	= etenskast
spienekop	= spin
spierewietje	= speeltuig van een perzikpit
spoegen	= overgeven
staopel	= graanmijt
steilaor	= recht haar
stessel	= stijfsel
stiek	= elastiek
stoefe	= opscheppen; pochen
stoefkerke	= pocher
stokvaarf	= stopverf
stootwaoge	= duwkar
stoppele	= ploegen van een stoppelakker
strooiklaamp	= strostapel
struffe	= de mond snoeren
stug	= nors, niet meegaand
stukkezak	= broodzak
suikerijslaoi	= witlof
sukkerekoeke	= beschuit met muisjes
suulkert	= zuring

T

tasse	= stapelen
tegeslag	= tegenspoed
tenne	= aan het einde
teut	= vermoeid
teut	= 1. schoenneus 2. schenktuit
teute	= sukkelen
tie	= hond
tieko	= rechts voor een paard
tientelton	= tondeldoos
tiete	= kippen
til	= glazen knikker
tims	= melkfilter; zeef
toestraks	= daarstraks

tollekes	= knollen
toog	= toonbank
toog	= erepoort van dennegroen
totewaol	= slechte prater
touter	= schommel
trein	= samengestelde boerenwagen
truug (op)	= achteruit
tuffe	= spuwen
tuin	= heg
tuitele	= ruilen
tulpetaone	= parelhoenders
tuur	= lijn voor het vastzetten van dieren

U

uitsliepe	= uitlachen met beweging van de wijsvingers
upkes	= Hubertusbrood

V

vaort	= heimwee
vaoderons	= onze vader (gebed)
velling	= velg
venters	= mannen
verbaolemoonde	= door verwaarlozing bederven
verblêêke	= bleek worden
verkort ebbe	= te kort komen
verkuverere	= vooruitgang maken
vermokkerde, ut is ginne ...	= het is een hele goede
verneuke	= bedriegen
vernoemd	= naamgeving van familielid aan een kind
vernengt	= tanig; rimpelig (gezicht)
verpakke	= ontwrichten (hand)
vlagge	= graszoden
vlagzeisie	= hak om graszoden los te maken
vlakaf	= rechthoekig
vlimme	= bovenste bladeren van de tarwe
vlimme (w.w.)	= tarwe inkorten met de korenpik
vos	= vers
vrom	= terug

vrullieë	= vrouwen
vrummes	= vrouw
vulle	= veulen
vullemèèr	= merrie met een veulen

W

waai	= oorvijs
waarf	= erf
waossem	= damp
wêêl	= waterplas in het land
weggooier	= niksnut
wegkruiperke	= verstoppertje
weps	= wesp
wetplaank	= slijpplank
wilde varkes	= pissebedden
wiep, schele ...	= scheldnaam voor schele
willege, de duvel zit in de ...	= opspelen
wintersjolle	= winterperen
woef	= hond

Z

zaon	= room
zaot	= inzet bij het spel
zandjanne	= zandaardappelen
zat, ij eet er mar ...	= hij heeft er volop
zat, ut ... zijn	= het beu zijn
zatlap	= dronkaard
zêêle	= roosters voor het sorteren van aardappelen
zêêle (w.w.)	= sorteren van aardappelen
zeer	= pijn
zeer	= huiduitslag; zweren
zeilderke speule	= met steentjes keilen over het water
zekel	= sikkel
zevereer	= langdradig spreker
zukke	= zulke
zul	= ruimte voor de koestal

zullie	= zij
zwaai, daor ... wa	= er volgt straf
zweert	= zwoerd (spek)

H.C.J. Zandbergen.

„Kerk en Pastorie der Gereformeerden te Oudgastel nabij Oudenbosch,
17 maart 1832".

Gevers van Endegeest
Atlas van Stolk Rotterdam

Gastels liedje: ZIJDE GIJ EEN GASTELAER?

Kende gullie in Gastel de Stoof, het Kèperke en Kuivezand?
Witte gullie kobuiken Hoef en de Boskes ok te liggen?
Witte gullie dat kienders soms spriengenuitden band?
En wat een peesderik is en ut snijen van de biggen?
Kende gullie een puit, een perrewebs of een oksterbolleke?
Gieng de gullie ok gère de lagèrt uit mee een meske?
Spulde gullie ok boare, smokkele of etske?
Joa, dan zijde gullie GASTELAERS, dan komde gullie uit GASTEL.

-O-O-O-

Moeste ok blète, als moeke oe mee de bullevent mee wou geven?
Vonde gullie ut ok leutig op den hooizolder te liggen raggen?
Kred ok schellus, as ge ut school begoait aer even?
Ne peiroas tuitele vor een bakkesvol, ut mos nie magge.
Vonde ut ok zo nooi, as poake op de miesput tiete slachte?
Sloeg de ok slip, as ge de pielekus van een kloek wou pakke?
Wier der teut van, en gieng de op de plets zitten dubben?
Joa, dan zijde gullie GASTELAERS, don komde gullie uit GASTEL.

-O-O-O-

Witte, wat een zug is en een onbezouwelijke schoefel?
Ruide oe eigen ok op, as de jong iets vermokkere of verballemonde?
Edde ok een hekel manne, as het vrommes mar bleft stachele?
En ut plat kiend inde bedstee gef grèt lee te flokke?
Neje, bij ons in GASTEL motte nie aon oe kop zeure of moesjanke!
Geen piek of pook, we ebbe een bietje kompassie mee mekaore
En as ge ieverans op bezoek gaot, blef plakke en mot jakke!
Joa, dan zijde gullie GASTELAERS, dan komde gullie uit GASTEL.

-O-O-O-

Oudoe,
Fr. van Merrienboer.

DE GASTELSE EN STAMPERSGATSE FAMILIENAMEN

Van elke provincie in Nederland is een repertorium van familienamen uitgegeven. Dit is een dik boek, waar alle familienamen van de provincie per gemeente instaan.

Voor Noord-Brabant is dat boekwerk in 1977 samengesteld door P.J. Meesters en H. Buitenhuis en uitgegeven door uitgeverij Gorcum te Assen.

Als grondslag is de volkstelling van 1947 gebruikt. Er woonden toen in Noord-Brabant 1.180.133 mensen en onze gemeente had toen 7.142 inwoners. Per 1 januari 1985 zijn dat er 7.749; er zijn dus slechts 607 inwoners bijgekomen in ruim 38 jaar.

In 1947 kwamen er in de hele provincie 38.409 verschillende familienamen voor. In onze gemeente waren dat 781 verschillende familienamen. Nu ruim 1300.

Elke familienaam heeft een aantal naamdragers(sters).

De meest voorkomende namen in de provincie Noord-Brabant waren:

Jansen	- 7494 naamdragers(sters)
van der Ven	- 6311 naamdragers(sters)
van der Heijden	- 5864 naamdragers(sters)

In Oud Gastel en Stampersgat kwamen onderstaande namen het meest voor:

Tak	- 203 naamdragers(sters)
van Merrienboer	- 151 naamdragers(sters)
Rijsdijk	- 115 naamdragers(sters)
Jansen	- 113 naamdragers(sters)
Rockx	- 108 naamdragers(sters).

Interessant is het ontstaan van de familienamen.

Sommige namen zijn vernoemd naar plaatsen van herkomst, b.v. van Nispen, van Gastel, van Roosendaal, van Zundert, van Tilburg enz.

Andere zijn typische beroepsnamen b.v. Schoenmakers, Smit(s), Wage-makers, Snijders, Brouwers enz.

Men spreekt ook van kernnamen in een gemeente of dorp.

Als er namelijk meer dan 50% van alle naamdragers van een familienaam in een gemeente wonen, noemt men dat de kernnamen in die gemeente. Er moeten dan wel minstens honderd naamdragers zijn in de provincie.

In onze gemeente waren er in 1947 vier kernnamen en wel:

van Merrienboer	- 151 naamdragers op een totaal van 203 of 75%
Rijsdijk	- 115 naamdragers op een totaal van 187 of 60%
Rockx	- 108 naamdragers op een totaal van 210 of 50%
Traets	- 53 naamdragers op een totaal van 100 of 50%

Zij vormen 6% van het totaal aantal inwoners in die tijd.

U mist dus twee namen, die veel voorkomen in onze dorpen, maar geen kernnamen zijn, nl. Tak: 203 naamdragers op een totaal van 472 of 45% en Jansen, 113 naamdragers op een totaal van 7494 of maar 2% in onze gemeente.

Onderstaande familienamen komen ook vrij veel voor in onze gemeente:

Broos	- 83 naamdragers op een totaal van 783 (11%)
van Hooijdonk	- 82 naamdragers op een totaal van 640 (12%)
de Jong	- 63 naamdragers op een totaal van 4550 (2%)
van Rijsbergen	- 63 naamdragers op een totaal van 616 (10%)
Koevoets	- 59 naamdragers op een totaal van 694 (9%)
Hagenaars	- 59 naamdragers op een totaal van 575 (10%)
Akkermans	- 57 naamdragers op een totaal van 999 (5%)
Schijvenaars	- 57 naamdragers op een totaal van 138 (45%)
Franken	- 54 naamdragers op een totaal van 1710 (3%)
van Oosterhout	- 54 naamdragers op een totaal van 1297 (4%)
Wierikx	- 51 naamdragers op een totaal van 76 (70%)
van Oers	- 51 naamdragers op een totaal van 1307 (4%)
Jongenelen	- 51 naamdragers op een totaal van 407 (12%).

Bovenstaande namen komen ook veel voor in de omliggende gemeenten, waaruit het streekgebundene van bepaalde familienamen duidelijk naar voren komt.

De bakermat is soms duidelijk herkenbaar en ook verklaarbaar.

Onze meeste familienamen ontstonden rond 1800, bij de invoering van de bevolkingsregisters. Dat was de tijd, waarin het leven van onze voorouders zich vooral afspeelde in de eigen omgeving of buurt.

Opvallend in onderstaand overzicht is namelijk de terugloop van alle kernnamen anno 1985 in onze gemeente.

Onze inwoners zijn niet meer zo honkvast en de leefwereld is groter geworden.

In het jaar een duizend acht honderd drie en negentig, den Nieventwintigsten
April
Verschenen voor ons Ambtenaar van den Burgerlijken Stand der Gemeente OUD- en NIEUW-
GASTEL, Johannis Priens
ouder Dertig jaren
arbeider, wonende te Gastel dewelke
aan ons heeft aangegeven, dat op den Nieventwintigsten April
dezes jaars om zeven ure des morgens, binnen deze Gemeente, wijk
letter SB nummer een en twaalf is geboren een kind van het mannelijk
geslacht van hem Compagnon van van Cornelis de
Herrienboer zijne echtgenote, zonder beroep
wonende alhier
en aan hetwelk hij verklaard heeft te geven de voornamen van Antonius
Herrius Welke aangifte
en verklaring is geschied in tegenwoordigheid van Antonius De Graaf
ouder achten twintig jaren arbeider en van
Simon van Herrienboer ouder een en Dertig jaren
herrenboer beide wonende binnen deze gemeente, als getuigen hiertoe door den aafgever gekozen.
Waarvan akte: welke wij duidelijk in dubbel hebben opgemaakt, en na door ons aan de com-
parant en de getuigen te zijn voorgelezen, met bevestigend

Tot slot volgt een overzicht van de familienamen in onze gemeente.
Wij hebben wegens plaatsruimte alleen die namen opgenomen, waarvan
minstens 10 naamdrager(sters) zijn.

De eerste kolom zijn de aantallen uit 1947, de tweede de aantallen
uit 1985.

<u>Familienaam</u> <u>naamdragers(sters)</u>	<u>aantal</u> <u>1947</u>	<u>aantal</u> <u>1985</u>	<u>Familienaam</u> <u>naamdragers(sters)</u>	<u>aantal</u> <u>1947</u>	<u>aantal</u> <u>1985</u>
Aanraad	48	39	Broos	83	70
Aarsen	17	7	Brouwers	19	26
Aarssen	37	20	Brugmans	14	4
van den Aarssen	21	16	de Bruijn	35	40
van Aart	19	9	Bruininckx	13	2
Aarts	20	15	Buckens	47	58
van Aken	30	27	Bus	31	20
Akkermans	57	87	Buurstee	30	31
van Alphen	10	13	Buijs	31	32
Antens	10	22	van Caam	36	30
Antes	6	16	Corsmit	8	12
Antonissen	20	10	Dam	38	26
van As	37	28	Damen	6	11
van Baal	15	5	Danen	48	29
Baalemans	4	16	Dekkers	-	23
Backx	9	12	Derene	18	19
Balemans	47	35	Deijkers	5	14
Bartelen	27	37	Dictus	10	17
Bartels	-	11	Dingemans	5	12
van Bavel	36	29	Dingenouts	18	17
van Beek	17	16	van Dongen	26	17
van den Beemd	13	11	Donkers	14	4
Beerendonk	1	13	Doomen	30	36
van den Berg	14	18	van Dijk	1	14
van den Bergh	-	25	Dijkers	10	14
Bierbooms	50	25	van Eekelen	47	21
Bierkens	2	13	van Elteren	11	13
Bogers	5	15	Embregts	7	10
de Bont	14	11	Engelen	11	6
van den Bos	7	11	Ernest	34	44
van den Bosch	31	18	van den Eijnden	23	23
Bosmans	11	7	Franken	54	39
Boutaghmass	-	10	Frik	1	10
Brand	-	10	Frijters	29	54
Brocatius	13	9	van Gaans	25	15
van den Broek	33	45	van Geel	7	17

<u>Familienaam</u> <u>naamdragers(sters)</u>	<u>aantal</u> <u>1947</u>	<u>aantal</u> <u>1985</u>	<u>Familienaam</u> <u>naamdragers(sters)</u>	<u>aantal</u> <u>1947</u>	<u>aantal</u> <u>1985</u>
Geers	7	12	Jaspers	1	10
Geleijns	16	4	de Jong	63	75
van Gils	12	8	Jongeneelen	10	4
van Ginniken	12	25	Jongenelen	51	45
Gladdines	5	10	de Jongh	5	18
Gommers	17	8	Jonkers	29	36
Goorden	10	15	van Kaam	15	6
Gulden	15	10	van Kalmthout	34	21
Gijzen	12	4	Karremans	9	11
Hack	21	11	van de Kastele	17	12
Hagenaars	59	57	van Keep	13	5
van Hal	15	8	Kempenaars	15	17
van Hassel	9	19	Kepers	12	7
Haverkamp	5	25	Kerstens	31	25
Havermans	18	9	van de Klundert	8	13
Hellemons	9	12	de Kock	-	24
Hennekam	14	4	Koevoets	59	36
Hertogh	16	4	Konings	24	44
van der Heijden	1	39	Kop	15	16
Heijnen	48	26	Kouters	1	12
Hoevenaars	17	16	Laros	33	35
van Hoof	2	13	Lauwerijssen	4	11
van Hooff	-	11	Lazaroms	42	62
van Hooijdonk	82	67	Lazeroms	12	6
de Hoon	-	11	van de Lindeloof	7	19
Hopstaken	13	10	Linders	7	20
van der Horst	10	11	van der Lint	16	3
Houtepen	21	8	Lips	14	4
Huijbregts	16	6	van Loenhout	11	5
Huijskens	11	4	Masseurs	9	18
Huijsmans	7	21	Mathijssen	1	12
van Iersel	13	9	Matthijssen	-	13
Jacobs	8	14	van Mechelen	11	1
Jansen	113	81	van Meer	17	22
Janssen	49	36	Meeuwissen	15	5
Janssens	8	10	Melsen	12	9

<u>Familienaam</u>	<u>aantal</u>	<u>aantal</u>	<u>Familienaam</u>	<u>aantal</u>	<u>aantal</u>
<u>naamdragers(sters)</u>	<u>1947</u>	<u>1985</u>	<u>naamdragers(sters)</u>	<u>1947</u>	<u>1985</u>
van Merode	11	7	Ribben~	11	1
van Merrienboer	151	112	van de Riet	-	14
de Meijer	-	10	Rockx	108	80
Mies	20	16	Roks	4	13
van der Minnen	15	3	Rombouts	13	5
Moerings	18	10	Rommers	3	10
Mol	29	43	de Rond	12	10
Mouwen	5	15	Roovers	2	10
Mulders	30	35	de Rooij	46	48
Musters	15	12	Roozen	33	21
van der Muuren	12	3	Ruijten	-	12
Muijs	18	16	van Rijsbergen	63	52
Naalden	-	11	Rijsdijk	115	80
Nagtzaam	11	31	Scheepers	13	21
Nelen	15	14	Schoonen	22	12
van Nispen	15	13	Schouw	16	16
Nuiten	6	16	Schrauwen	28	36
Nuijten	9	14	Schijvenaars	57	39
van Nijnatten	17	28	Segers	13	4
de Nijs	17	23	Sep	14	12
van Oers	51	63	Slooters	8	11
Oomen	21	41	Smoor	16	1
van Oosterhout	54	51	Speek	10	4
Ossenblok	18	18	van Sprundel	47	26
den Ouden	24	18	van Steen	31	17
Paantjes	17	24	van Straten	21	17
Palings	29	20	van Sundert	16	8
van Peer	19	20	Suijkerbuijk	29	18
Peeters	24	15	Tak	203	188
de Peijper	12	9	Takx	5	11
van Poeijer	1	10	Theunisse	23	14
Puttiger	10	5	Thijs	11	5
Raaijmakers	3	10	Timmermans	11	24
Rademakers	14	17	Traets	53	39
Rebbens	10	12	Trimbos	12	5
Reijnders	3	14	Uitdewilligen	4	14

<u>Familienaam</u>	<u>aantal</u>	<u>aantal</u>	<u>Familienaam</u>	<u>aantal</u>	<u>aantal</u>
<u>naamdragers(sters)</u>	<u>1947</u>	<u>1985</u>	<u>naamdragers(sters)</u>	<u>1947</u>	<u>1985</u>
van Unen	16	11	van der Vorst	16	15
van der Veeke	7	10	Vreugde	9	10
Veraart	39	20	de Vugt	7	15
Verdult	13	6	de Waal	9	13
Vergouwen	49	40	Wagemakers	25	32
Verhelst	18	9	Wagenmakers	-	12
Verheijen	11	17	van Weert	4	12
Vermeulen	7	14	van de Weijgert	1	10
Vermolen	-	10	Wezenbeek	1	10
Verschuren	10	1	Wierickx	51	36
Verstraten	43	58	de Wild	15	12
de Vet	17	7	Willemen	10	1
de Veth	14	7	Willemse	7	30
Vissenberg	23	14	de Wit	20	17
van Vlimmeren	1	10	de Wolf	10	3
Voermans	22	14	van Wortel	-	10
Voet	5	10	van Zimmeren	28	12
Voeten	12	10	van Zundert	28	26
Vogelaars	10	11			
Voorbraak	36	18			

augustus 1985

Fr. van Merrienboer.

OVER DE MOLENS IN OUD GASTEL

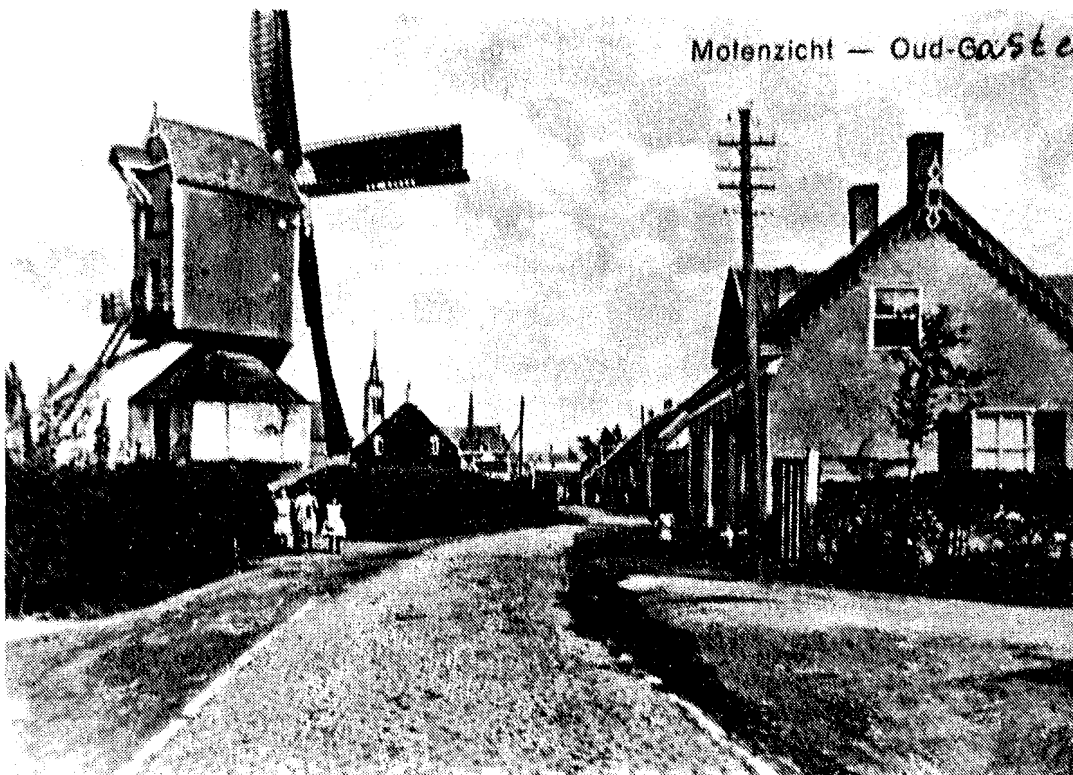
Vroeger werd het silhouet van dorpen en steden in ons land bepaald door kerktorens en molens. De kerktorens zijn gebleven, maar de molens zijn door allerlei oorzaken, zoals mechanisatie d.m.v. stoommachines, electromotoren, die niet van de wind afhankelijk waren, verdwenen.

Gelukkig zijn door het werk van de vereniging "De Hollandse Molen" en Monumentenzorg nog wel molens behouden gebleven.

Voor Oud Gastel zijn helaas de activiteiten van bovengenoemde verenigingen te laat gekomen. Hoewel beide molens op een voorlopige lijst van monumentenzorg stonden, is de ene in 1930 en de andere in 1934 afgebroken.

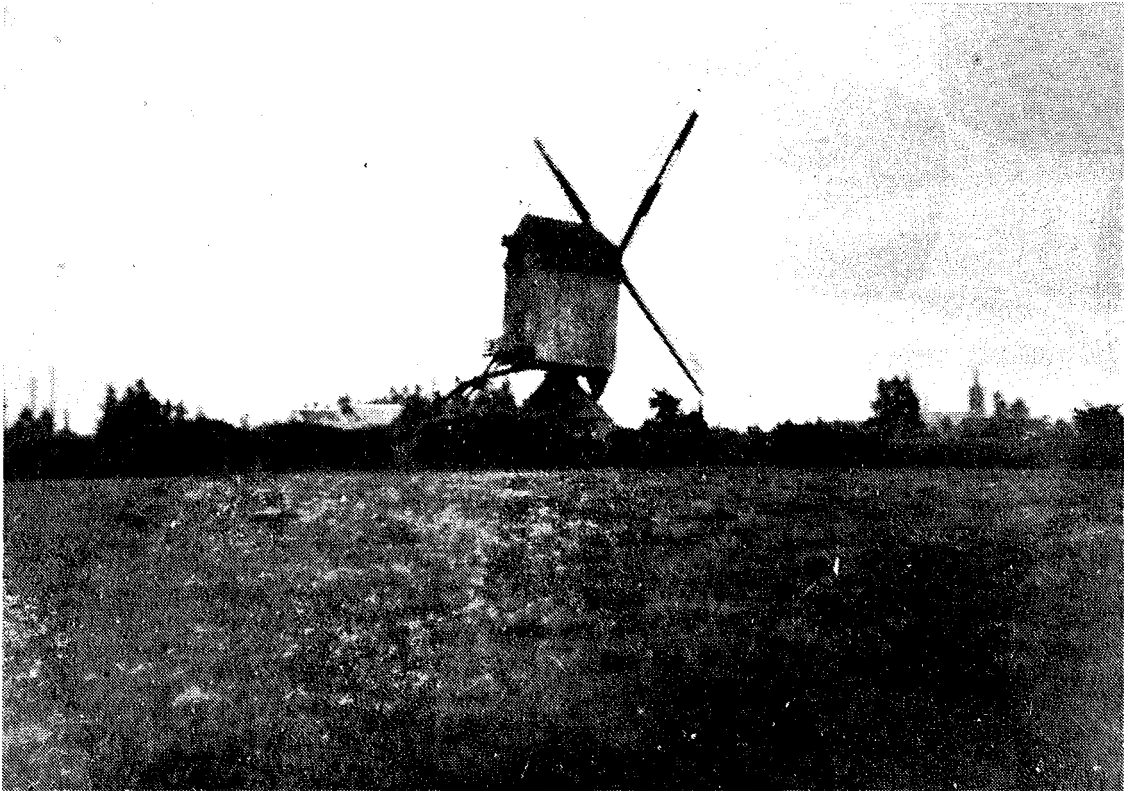
Alleen de naam Moleneind en tot voor kort een stuk van een molensteen voor garage Dictus herinneren aan het feit, dat daar een molen stond.

Wel zijn er van die molen verschillende ansichtkaarten in omloop, zodat deze molen bij velen wel bekend is.

Molen aan het Moleneind destijds van P. Smoor. De foto is van 1905 of eerder, daar de oude Laurentiuskerk nog op de achtergrond staat. Middenin is het logement van Kanters. De loods achter het huis met de fraai uitgevoerde daklijsten hoorde bij de maalderij en is later door de Boerenbond gekocht ± 1920. Later werd hier de brandweerauto gestald

Van de andere molen, die op het eind van de Meirstraat stond, zijn enkele foto's en schilderijen over en een stoepsteen bij het huis van Ernest, Meirstraat 56.

De molen van J. Peeters aan het eind van de Meir ± 1933. Rechts is nog de Laurentiustoren te zien, Links van de molen het huis 'van W. van Oers en helemaal links het woonhuis van J. Peeters.

De bouw van de molens in Gastel:

In ons land was de windmolen de krachtbron, die voornamelijk gebruikt werd om graan te malen en de waterbeheersing in de polders. Omstreeks het jaar 1000 komen in het zuiden van ons land de eerste windmolens voor om graan te malen. Deze werden gebouwd naar het voorbeeld van molens in het Middellandse Zeegebied, waar de Kruisvaarders kwamen.

Het probleem bij die eerste molens was, dat de wieken niet naar de windrichting gesteld konden worden, wat in onze streken met voortdurend wisselende wind toch wel wenselijk was. In Zuid-Nederland, vooral in Vlaanderen, is men toen al vrij snel gaan denken aan wieken, die wel op de wind gezet konden worden.

De oplossing, die gevonden werd, was de Standerdmolen.

Op een dikke (90 cm) eikehouten standaard werd een molenhuis(kast) geplaatst, die draaibaar was.

Aangezien de wieken aan het molenhuis zaten, draaiden die ook mee. De standaard werd gesteund door vier gemetselde voeten.

Dat deze molens technisch goed waren, bleek wel uit het feit dat dit type eeuwenlang gebruikt werd. De oudste Gastelse molen, die dateerde uit ± 1500 , leek veel op de andere molen, die in 1812 gebouwd werd. Het bovengenoemde type heet open standerdmolen. De molens in Gastel hadden een gesloten onderbouw (toren). De ruimte werd gebruikt voor opslag van graan en meel.

De molen van het Moleneind stond in het begin op Kuivezand, nl. aan de Langenbergsestraat, op de hoek met de westelijke verbinding met de Kralen. Toen was het een open standerdmolen. Later, toen de molen naar de plaats aan het Moleneind verhuis werd, kwam er een stenen onderbouw. Ook de molen aan de Meir had een stenen onder-toren.

De molens stonden beide op een molenberg met een beukenhaag (buuke-tuin) eromheen.

De ondertoren was acht-kantig met vier grote en vier kleine vlakken en de dakbedekking bestond uit geteerd asfaltpapier. In de muren zaten kleine halfronde raampjes en aan de voorzijde een enkele deur. Rondom de ondertoren stonden palen in de grond, waaraan de staart en trap naar de bovenbouw met kettingen vastgemaakt kon worden. Naast de trap was het kruirad bevestigd aan twee rechtopstaande palen. Met dat kruirad kon je de molen op de wind draaien (kruien). Als de molen goed stond kon de staart, een boogvormige balk die vanuit het molenhuis naar beneden liep, vastgezet worden aan de palen rondom de molen.

Als je de trap opging, en het was een uitzondering als je dat van de mulder mocht, kwam je bij het molenhuis. Je stond dan eerst op een bordes, dat zich zes meter boven de grond bevond. Zo kon je in het molenhuis of de kast komen, waar de maalinrichting was. Dat molenhuis was, zoals de bestekbeschrijving van de molen op de Meir aangeeft, van "Brabants Eykenhoud". Aan de voorzijde (de borst) was de betimmering van "gepotdekselde deelen" in visgraatverband. De betimmering werd uitgevoerd met "beschiëting van $5/4$ de denne deelen", dus dennehout.

"De zeyden en agterkant met denne 5/4 de deelen recht op en neder"
"De schooren stijlen en kruyzen sufisant vastspijkeren met 20 en 30 ponders".

"De daklijsten sufisant met pinnen en naagels vastzetten en boven en onder sierlijk afwerken".

Dit sierlijk afwerken is nog te zien op de foto's. Het dak van de molen aan het Moleneind bestond uit ruitvormige zinken platen en de molen aan de Meir had geteerd asfaltpapier.

Aan de achterkant van beide molens zat links van het midden een luifeltje. Daarin zat het "luiwerk". Dat is een hijswerk, waarmee de zakken graan en meel opgetakeld of neergelaten konden worden. Bovenin de molen zat een molenas, die aan de voorzijde uit de molenkap stak. Aan de as, die bij beide molens van ijzer was, zat een zware kop met twee openingen. Hierin zaten twee houten roeden, die de balken van de wieken vormden. De roeden waren 26 meter lang. Aan die roeden zat het latwerk, waaraan de zeilen bevestigd waren. In mulderstermen heette het, dat de vlucht van deze molens 26 meter was.

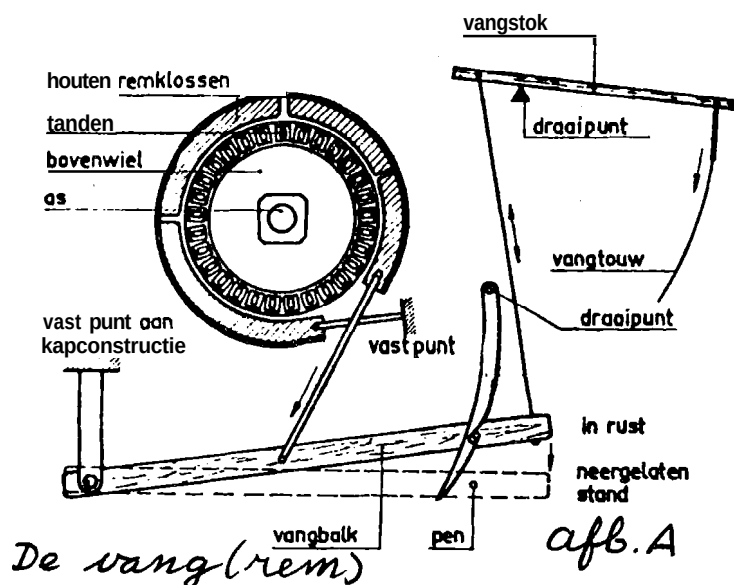
Tesamen vormen de wieken een wiekenkruis, die in bepaalde standen een betekenis had, daarover verderop meer (zie afbeelding E).

Achter op de kap stond een windvaan, zodat de mulder zijn molen goed op de wind kon zetten.

In het molenhuis stond dan de maalstoel (soms twee).

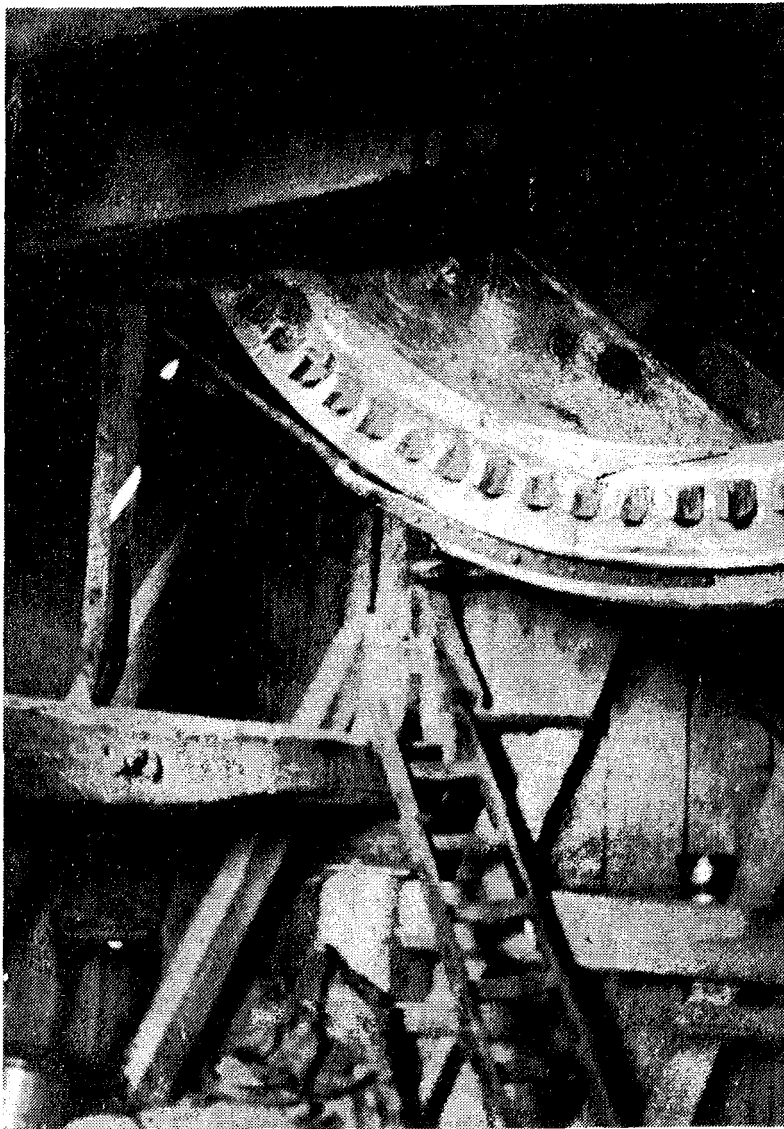
In de molen waren twee zolders. Op de bovenste zolder was het aandrijfwerk (zie foto).

De molenas, waaraan de wieken zaten, deed een groot kamwiel draaien. Het bovenwiel, zoals dit wiel heet, had houten pennen die in een horizontaal wiel grepen, eveneens voorzien van dergelijke pennen.

Om het bovenwiel zit een reminstallatie, de vang, die ook op de foto zichtbaar is.

Het horizontale wiel heette het kroonwiel. Aan dat kroonwiel zat een lange as, de aandrijfspil.

Een interieurfoto van de molen van J. Peeters. Duidelijk is het bovenwiel te zien, dat aan de wiekenas zat. Aan de onderzijde van het wiel is een gedeelte van de vang (rem) zichtbaar.

Op de eerste zolder stond de maalstoel (zie tekening).

In de kuip zat een koppel maalstenen van blauw basalt. De onderste steen was de ligger. Deze lag vast op de vloer en was de dunste van de twee stenen. De bovenste steen was de loper. Deze draaide rond, aangedreven door de spil, die aan het kroonwiel zat.

Dat aandrijven gebeurde door een kruisvormig stuk ijzer, dat met de armen in openingen van de loper greep.

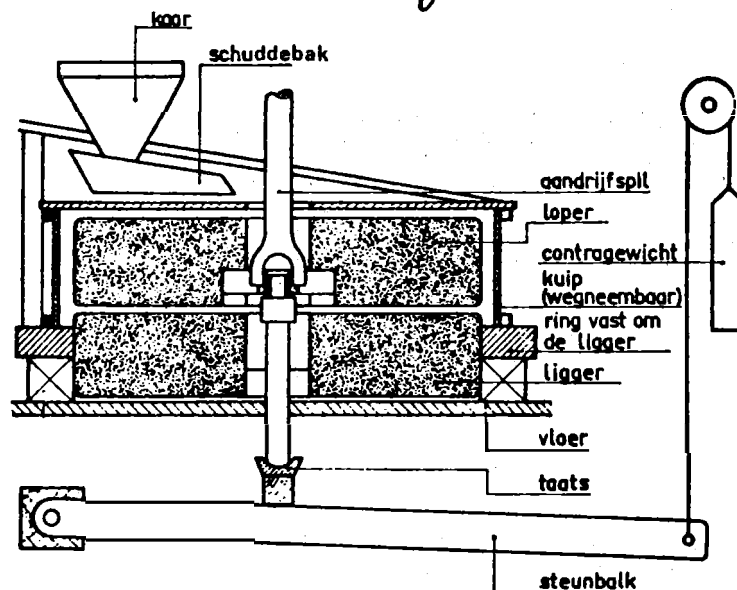
Het molenijzer
als figuur in de heraldiek
afbeelding B

Dit kruisvormige ijzer (rijn) vormde het wapen van het molenaars-
gilde (zie afbeelding B).

In het midden van de looper zat een 30 cm brede opening, waarlangs
het graan tussen de stenen liep (afbeelding C).

afb. C

Om de juiste hoeveelheid graan tussen de stenen te laten stromen
werd het graan in een trechter (kaar) gestort. Door middel van een
schuif kon de doorstroomopening geregeld worden. Het graan kwam in
een schuddebak, die meer of minder schudde naargelang de snelheid,
waarmee de looper draaide. Vanuit de schuddebak stroomde het graan
in de steenopening.

In de beide stenen zaten groeven, die vanuit het midden boogvormig
naar de buitenkant liepen. Het meel kwam in de kuip terecht en kon
langs een goot opgevangen worden in een zak.

Daar de graanleveranciers (en dan ging het vaak om maar één zak) graag van hun eigen graan het meel ontvingen, moest de mulder goed opletten dat het meel niet door elkaar kwam. Vandaar het gezegde: Dat zullen we God en de mulder maar laten scheiden.

De molenstenen, die in Gastel gebruikt werden, waren van lavasteen uit de Eifel. Lavasteen is een zachte steensoort, zodat de stenen dikwijls gescherpt (gebild) moesten worden. Dan werd de kuip weggenomen en de stenen "gebroken". Met een hijsinstallatie werd de looper opgevijseld en opzij gedraaid, zodat de groeven met een bilhamer scherp gemaakt konden worden.

Het onderhoud van de molen

De molens vergden veel onderhoud. Het houtwerk had natuurlijk veel te lijden van het weer. De wind oefende veel kracht uit op het molenhuis, wat dan ook meestal scheef kwam te hangen. De standaard moest elke 30 jaar vervangen worden. Zo moest dat in 1752 gebeuren met de molen van het Moleneind. Op 22 maart 1741 was er voor dezelfde molen een nieuwe trap gemaakt. Dat was voor de markies van Bergen op Zoom, de eigenaar van de molen, toch wel een uitgave, want ook de molens van Standdaarbuiten en "Segge" kregen er een.

In die tijd was de standaard van die molen nog open. In 1738 kreeg de standaard twee hoekstukken van goed Brabants hout.

Geschiedenis van de beide Gastelse molens _____

- De molen op Kuivezand, later Moleneind

Omstreeks 1500 werd op Kuivezand een open Standerdmolen gebouwd. De molen stond op de hoek Langenbergsestraat/Kralen. Eigenaar was de markies van Bergen op Zoom, die de molen verpachtte. De molen kreeg dan ook de kleuren van het markizaat.

Alle pachters van grond, die ook eigendom van de markies was, moesten hun graan laten malen in die molen. Vandaar de naam ban- of dwangmolen.

Na de inpolderingen van Heerjansland kwamen de boeren, die daar woonden, ver van de molen te zitten. Vandaar dat de molen verplaatst werd, zodat de klanten dichterbij zaten.

Dat verplaatsen van windmolens kwam vaker voor.

Veel later, in 1894, is een molen uit Zaandam naar Stampersgat verplaatst. Vooral toen in de Zaanstreek al industrie kwam, zijn veel molens naar Brabant verhuisd.

De molen kwam nu te staan waar momenteel het Moleneind is, ter hoogte van garage Dictus. De straat van de Markt naar de molen (nu Kerkstraat) heette Molenweg en de plaats, waar hij gestaan had, heette volgens een kaart van 1730 de Oude Molenberg.

Het verplaatsen van Standerdmolens, waar het hier om gaat, was vrij eenvoudig, omdat de constructie van hout was. Daardoor kon de molen gedemonteerd worden.

Uit het dossier van "Dwang- en bannemolen" van het markizaat blijkt, dat achtereenvolgens de mulder/pachter waren:

Jacob Marynis tot 1678.

Adriaan van Boxtel van 1.7.1678 tot 31.12.1681.

Jacobs ???

Adam van Eggermont gehuwd met de weduwe van Bastiaan de Bruyn van 1722-1731 tegen een jaarpachtsom van 900 gulden.

Dyna Timmermans, weduwe van Adam van Eggermont, van 1732-1752.

Antony Droomans van 1753-1773.

Joseph van Sprang van 1774-1787. Jaarpachtsom 1100 gulden.

Carel Couwenberg van 1788-1801. Jaarpachtsom 1708 gulden.

Daarna is de molen eigendom geworden van Carel Couwenberg.

De familie Couwenberg is een echte molenaarsfamilie. Er waren ook mulders van deze familie in Hoeven, Oudenbosch en Stampersgat.

In de Franse tijd, en dat is nog daarna gebleven, was er accijns op brood en broodmeel. De "koornmoolenaars en bakkers" legden volgens ordonnantie van 17.12.1805 een eed af.

"In het jaar eenduizend agt honderd veertien den agttiende april 's namiddags ten drie uren compareerden voor ons, burgemeester en scheepenen der gemeente van Oud en Nieuw Gastel, cantons van den Oudenbosch, Arrondissement van Breda, Departement van de monden van de Rhijn, behoorlijk opgeroepen. Johannis Baptista Peeters, koornmolenaar, Carel Couwenberg, koornmolenaar, Judocus Couwenberg, molenaarsknecht, Jacobus Cornelissen, Daniel Peeters, beiden molenaarsknecht, de eed afgelegd op het gemaal."

De eed hield in dat precies werd opgegeven de hoeveelheid broodmeel die verwerkt werd, zodat daarop accijns geheven kon worden. Het meel, dat voor veevoer bestemd was, werd niet belast en moest dan ook met zand ongeschikt gemaakt worden voor menselijke consumptie.

Op deze akte staan ook de namen van de molenaars van de molen op de Meir, waarover later meer.

In 1862 kocht Petrus Smoor de molen van het Moleneind. Oudere mensen noemen deze molen nog steeds "de molen van Smoor".

In 1903 overlijdt P. Smoor en is zijn echtgenote eigenaresse van de molen.

De zoon van Petrus Smoor, Adrianus, neemt in 1904 de molen over. Hij wordt in 1919 opgevolgd door Piet van Meel, die de molen dan koopt. Deze wordt weer door zijn zoon Adrianus van Meel opgevolgd.

In de jaren twintig kwam de Boerenbond (N.C.B.) als organisatie op. Dit was een cooperatie voor de boeren. Hierin werkten ze samen o.a. bij het inkopen van zaaizaad en materialen. Ook ging de cooperatie eigen bedrijven oprichten om de producten van de leden te verwerken, zoals melkfabrieken, suikerfabrieken en graanmaalderijen.

Ook in Gastel kreeg de Boerenbond sterke aanhang onder de boeren. Dit werd vooral door kapelaan Mouwen van de parochie bevorderd. Er werd overgegaan tot aankoop van een loods op de hoek van de Steenstraat en Moleneind, dus vlak bij de molen van P. van Meel. Ook werd een maalderij gebouwd in de voormalige school aan de Steenstraat.

De klandizie voor de molen van P. van Meel liep sterk terug ten gunste van de Boerenbond, die daarbij gesteund werd door bovengenoemde kapelaan. Nadat A. van Meel eerst bovengenoemde loods verkocht had, verkocht hij in 1930 zijn molen.

Het gezien Van Meel was in 1928 naar Frankrijk verhuisd. Adrianus volgende in 1930, toen er voor de lopende zaken een regeling was getroffen. Later is de familie Van Meel teruggekomen naar Brabant (Hilvarenbeek), waar Adrianus nu (1985) nog woont.

In 1930 is de oudste molen van Gastel gesloopt, daar er geen mulder meer voor te vinden was. Deze sloop geschiedde onder toezicht van Adr. Akkermans, carrossier, verwant met de familie Van Meel.

- De molen op de Meir en Stoof

Op 31 maart 1812 wordt door J. van Hove en J.B. Peeters onder-
tekend:

"Bestek en conditien waarnaar dat J.B. Peeters voornemens
is om aan den minstdoende aan te besteden het maaken en
stellen van eenen nieuwen standaarmoolen onder Oud Gastel
met de benoodigden leverantien van alle materialen, daar-
toe benoodigd."

De laagste inschrijver was J. van Hove voor de prijs van
5798 gulden.

*De molen van J. Peeters ± 1933. Achter
de molen rechts het woonhuis en links
de bakkeet.*

Deze molen werd kort daarop gebouwd, zodat J. Peeters in 1814
ook molenaar was. In de Franse tijd was de andere molen door de
familie Couwenberg gekocht. De molen was nu geen banmolen meer,
zodat de boeren niet meer verplicht waren aan die molen te leveren.

Daardoor kon er een tweede molen komen.

Johannis Baptista Peeters was afkomstig uit Laken (B.).

Hij was in Gastel gekomen omstreeks 1785. In 1795 was hij tapper en had als zodanig te maken met het planten van de eerste linde op de Markt. Hij werd schepen (wethouder) en liet dus in 1812 een korenmolen bouwen. Deze molen werd de nieuwe molen genoemd. De zoon van Johannis, Daniel, was ook werkzaam op de molen in 1814.

Toen Johannis in 1828 stierf, nam Daniel de molen over. De broer van Daniel, Henricus, die chirurgijn/apotheker was, verhuisde met zijn gezin naar Breda en later naar Laken (B.). Zijn zoon Johannes Baptist kwam terug naar Gastel en ging bij zijn oom Daniel op de molen. In 1851 nam hij de molen over van zijn oom.

In 1897 stierf Jan B. Peeters en in 1898 werd Henrik (Rie) Peeters (zijn zoon) eigenaar van de molen.

Daarna werd diens zoon, Johannes Bapt. in 1930 de laatste eigenaar van deze molen.

De molen werd nu niet meer zoveel gebruikt. Aan de overzijde van de straat was een maalderij, die meer gebruikt werd. De toestand van de molen ging snel achteruit. In 1934 werd ook deze molen verkocht voor de sloop.

Zo verdween ook de laatste molen uit Gastel.

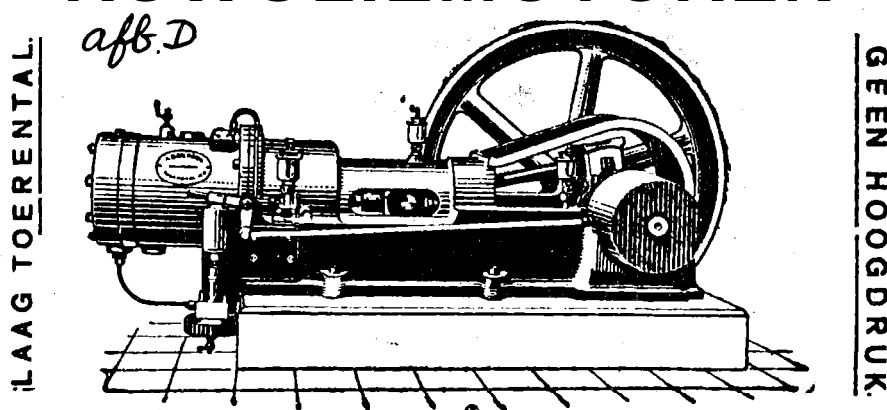
De molens kregen ook minder te doen, omdat eind vorige eeuw meelfabrieken (De Maas in Rotterdam-Meneba) en krachtvoederfabrieken (Calvé Delft) opkwamen. In deze fabrieken werd het graan niet met stenen gemalen, maar gewalst.

Als er geen wind was, of teveel, moest er ook gemalen kunnen worden. Daarom werd in 1889 bij de molen van P. Smoor een 8 PK stoomgraanmolen gebouwd. In 1913 kwam daarvoor in de plaats een 20 PK Thomasen zuiggasmotor.

Deze machines kwamen met de maalstoel in een loods aan de overzijde van de straat naast de Steenstraat.

Bij de molen van Peeters werd een maalderij gebouwd. Deze werd aangedreven door een paard in een zgn. manege. Vandaar de naam rosmolen.

DEKKERS NIEUWE MERKWAARDIGE RUWOLIEMOTOREN

Deze is het **voordeeligste** in gebruik, **gemakkelijkst** in bediening en in **aanschaffing** ver beneden **alle concurrentie**.

Vooraleer uw aankoop te doen vraag onze conditiën.

A. DEKKERS - Machinefabriek - ROOSENDAAL.

Een Dekkers Ruwoliemotor, zoals er een stond achter de maalderij van J. Peeters, in het zgn. motorkot.

In 1878 kwam daarvoor in de plaats een stoommachine, die op zijn beurt in 1915 plaats moest maken voor een "20 PK Dekkers ruwolie-motor" uit Roosendaal (zie afbeelding D). Deze maalderij had 2 maalstoelen.

In 1948 werd nog een andere "Dekkers" motor geplaatst.

In 1952 werd de maalderij opnieuw ingedeeld en kwam er een elektrische aandrijving. Bovendien kwam er een hamermolen bij.

Een hamermolen werkt als volgt: Aan een snel ronddraaiende as zitten stalen hamers, die het graan tegen en door een zeef slaan, zodat het meel eruitkomt.

In 1960 brandde de maalderij af. Toen werd het bedrijf voortgezet in een loods ongeveer op de plaats waar eertijds de windmolen stond. Ditmaal werd er geen maalstoel meer geplaatst.

De maalderij-aktiviteiten zijn van lieverlee stopgezet, zodat er nu nietsmeervan over is.

In de maalderij van de Boerenbond aan de Steenstraat kwam ook een elektrische aandrijving. Ook hier zijn de machines stopgezet en nu is de ruimte omgebouwd tot een winkel.

Aktiviteiten rondom de molens

Zoals al verteld is, kwam bij de molen van Peeters een ruwolie-motor. Deze moest worden voorgelooide met een benzinebrander. Dat duurde nogal lang, te lang naar Rie Peeters zijn zin. Hij was er dan ook niet over te spreken als er geen wind was. Dan moest trouwens al het graan met de kar naar de maalderij gereden worden en bij voldoende wind weer terug.

Tegenover de molen was een bakkeet, tevens winkeltje waar meel per kilo gekocht kon worden.

De muldersknecht reed met een wagen de klanten af om graan op te halen of om voer en meel rond te brengen. Het paard wist het huis van de klanten zo goed te vinden, dat het vanzelf stopte. Het verhaal gaat, dat dat ook bij de cafe's het geval was!!

Kar met stropakken voor de molen van H. Peeters aan de Meir. Deze foto is genomen in 1914 bij het begin van de mobilisatie 1914-18. Vóór de kar staan: links Piet Ernest en rechts Pieter Jan v.d. Eynden (de muldersknechten). Op de kar: vooraan: Anna Mulders en Anna Peeters; tweede rij Tonna Kop, Mie Kop en To Peeters, De Militairen, die ingekwartierd werden bij Peeters, hoorden, gezien de "laarsschachten" tot een regiment veldartillerie, De kar heeft tot 1947 dienst gedaan als graan- en meelwagen en had de vervelende gewoonte om, als de bocht te scherp genomen werd, te kantelen.

Folklore en gebruiken

Tot voor zo'n 100 jaar geleden werd de mulder of molenaar in natura uitbetaald. Hij nam dan een schep meel uit de maalzak. Daarover waren wel eens misverstanden.

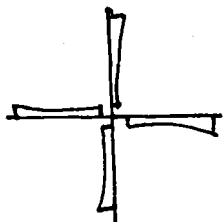
"In 1629 is er een meningsverschil tussen Aert Hendricks Botbyl en Frans Henrixc, molener op de molen van Cuyvesande bij Gastel. De huysvrouw van F. Hendricx zou koorn uytte sacken van A. Botbyl genomen hebben. Tevens zouden F.H. en zijn vrouw 's nachts roggen uyt Botbyls schuere gehaald hebben."

De mulder haalde wel eens een te grote schep meel uit de zak naar de zin van de boer. Vandaar het gezegde:

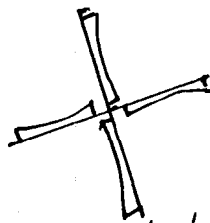
Na God is de mulder de grootste schepper op deze aarde.

De wieken van de molen konden in verschillende standen vastgezet worden. Die standen hadden een betekenis. Zie afbeelding E.

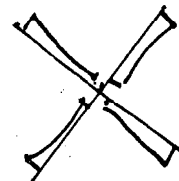
Wiekenstanden

*overeind (als er niet
gewerkt werd)
of als er geen graan was
(schrooi stand)*

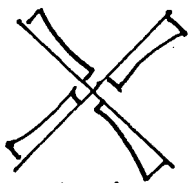

*op de bil.
(als de stenen
gebild werden)*

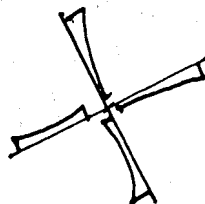

in de rouw.

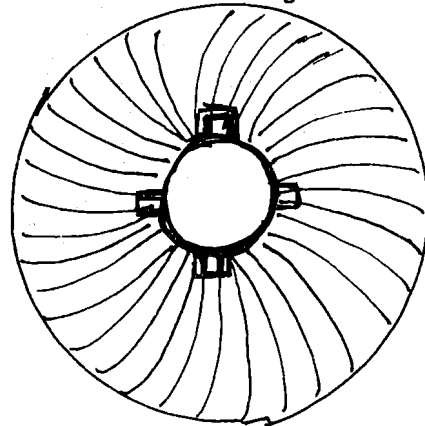
*molensteen
met groeven*

*overhoeks.
als er niet gewerkt
werd of bij onweer
afb. E*

*op de
vreugd.*

Zo was er een bepaalde stand om aan te geven, dat er een controleur op komst was. Deze werd gebruikt in de tijd, dat er accijns op het broodmeel zat.

Ook tijdens de mobilisatie 1914-1918 was er controle vanwege de distributie. Dan werkte het systeem van waarschuwen ook. Echter niet altijd. Als een overtreding geconstateerd werd, werd de molen een bepaalde tijd door de overheid stilgezet. De controleur werd bij het beklimmen van de trap (per ongeluk?) ondergestoven met meel en eenmaal zelfs "bewaterd".

In deze eeuw werd maalgeld gerekend. Uit een kasboek van 1916 blijkt, dat het maalgeld voor een mud tarwe 50 cent bedroeg.

Uit dat kasboek valt ook op te maken dat een dagloon toen f 1,50 was. Een kg haver en erwten kostte toen 10 cent; mais en tarwe 11 cent. Er was ook al lijnmeel (van vlaszaad); dat kostte 20 cent per kg. Een kist lijnkoeken kostte toen f 16,--.

De prijzen daalden enigszins, want in 1923 kostte lijnmeel 14 cent en het maalloon was 45 cent.

Een weekloon was toen f 13,75.

De molens van Gastel gaven in het verleden inspiratie voor een lied of een gedicht.

Op de wijze van "It's in the air", een bekend liedje van vóór de oorlog, werd door A. Vromans deze tekst gemaakt:

En op de Meir, al op de Schēresliepersmeir
Al op de Meulenberg,
Daar is het toch zo arg.
Al op de Meir.

Refr.: Zoem, zoem, zoem,
daar gaat ie weer,
Zoem, zoem, zoem,
daar draait ie weer.

En op de Meir

Dit sloeg op de molen van "De Peeter".

Over de andere molen, die van Smoor, gaat het gedicht van Dr. A. Smoor.

Van verre zie ik hem staan
En met zijne armen zwaaien,
Den ouden molen aan
Dan driesprong. Draaien
Doet hij reeds jaren lang.
Hij spant des daags zijn zeilen,
Recht tegen den wind in, uit
En rust slechts, als bijwijlen
Geen windje roert uit Zuid,
Noch Noord, uit Oost, noch West.
Wie slaaft er als de molen
Van 't dorp? Wie doet zijn best
Als hij? en onbevolen
Het ganse jaar? De granen
maakt hij tot mullig meel.
En niemand zal zich wanen
Te groot om ook een deel
Te vragen van zijn werk.
Ik weet, er zijn gemalen
Door stoom gedreven, sterk
En rap, dat 't er bij halen
Niet kan de wiekenvlucht
Van gindschen ouden molen
Maar 'k zeg het, schoon beducht
Voor weerspraak, onverholen.
Die aan den driesprong staat
En zuigend in de winden
Zijn wijde vlerken slaat,
Blijf ik den schoonsten vinden.

Geraadpleegde literatuur:

Jaarboek De Ghulden Roos no. 11, 1951

Windmolens in en om Roosendaal door Joh. J. Werz

Heemkundekring De Vierschaar, Wouw

De Wouwse korenmolen De Arend, R. Hermans

Oud Brabants Dorpsleven, Brabants Heem. B. van Dam

Molens in Noord-Brabant, Ir. P.W. van Bussel

Gastel, land van Abten en Markiezen, A. Delahaye e.a.

Informatie/Informatie junior, uitgave De Ruiter

De windmolen/Molens

Verder gemeentearchief Oud en Nieuw Gastel

Bijdragen van A. Meesters, Roosendaal

Archief Markiezaat Bergen op Zoom

Bestek van de molen van J.B. Peeters 21 maart 1812

Tevens zijn gegevens verwerkt, die ik aan gesprekken met oudere inwoners van Gastel ontleend heb.

November 1985.

P. Peeters.

HERBERGEN VAN OUD GASTEL EN STAMPERSGAT VROEGER EN NU

door F.A. Akkermans (aangevuld door ondergetekende FvM)

Kijken wij rond 1900 en volgende jaren rond in onze dorpen, dan komen wij een reeks van cafeetjes annex winkeltjes tegen, want het aantal neringdoenden was veel groter dan tegenwoordig.

Onderstaande herbergen, café's of uitspanningen waren in Gastel en Stampersgat bekend, waarvan de meesten zijn verdwenen (v).

1. De Kapelberg Gastelsedijk Zuid (cafe Van Thielen)
2. Geert Voorbraak Gastelsedijk Zuid 12 (v)
3. Gastels Veer (Moerings) Gastelsedijk Zuid 8 staat leeg
4. Het Haantje (van Castel) eind Rolleweg, Gastelsedijk Zuid 1 (v)
5. In den Bonten Os Oudendijk 38 met handboogschutterij De Heldenbroeders (v)
6. In den Oliekoek Oudendijk 64 (v)
7. In den Groene Druif Veerkensweg 23 (v)
8. Het Zwaagat Achterdijk 7 (v)
9. Duizend Vreeze, Place Royal, Tramstation, Noord-Brabant, Auberge Het Hof (L.Daems) Kerkstraat 2
10. Het Huis van Negotie, De Graanbeurs, Marktzicht, Zaal Centrum (F. Vogelaars) Markt 8
11. St. Joris (van Mechelen) voorheen Markt 20, met schuttergilden (v)
12. In de Vrachtkar, Café Rademakers, Onder de Toren, zaal Dreefzicht (Zijlmans) (Mies) Kerkstraat 1
13. In de Kroon (Luyten) Kerkstraat 10 (v)
14. Harmoniezaal, Bioscoop ROVO Theater Kerkstraat 27 (Dirven) (v)
15. Het Sluiske (Jan Wiels) Kerkstraat 35 (v)
16. In de Zwaan of het Zwaantje Kerkstraat 45 (v) (Schouw)
17. De Koepel (Van Merrienboer) Kerkstraat 48 (v)
18. A. van Hassel Kerkstraat 75 (v)
19. Pruik van Oers Kerkstraat 81 (v)
20. Café den Bels Kerkstraat 84 (v)
21. In de Vier Winden Moleneind 1, met handboogschutterij (v)
de Batavieren (Couwenberg, later P. Smoor)

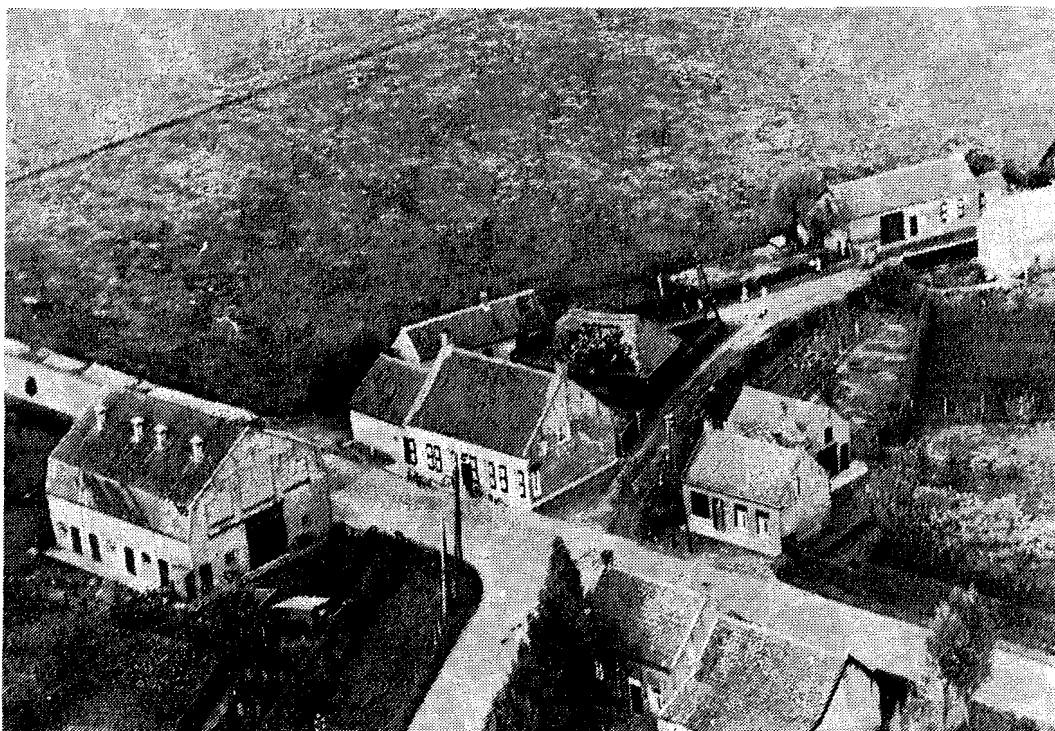
Er hing de volgende spreuk:

In de vier winden
 is altijd te vinden
 bier, jenever en brandewijn
 (en een zatte kastelein, schreven de soldaten er
 onder, al in 1830!)

22. De Stad Goes, logement voor reizend volk, marskramers, land-
 lopers e.d. Moleneind 4 (v)
23. Bij Mie van Bruinen (Kanters, Van den Eynden), Moleneind 7-9 (v)
24. In St. Jozef Dorpsstraat 42 (v)
25. In de Drie Snoeken Dorpsstraat 50, staat leeg;
 met handboogschutterij Virtus in Medio (Dam, Van Merrienboer),
 vroeger met orgel in de doelen en twee dansen voor één stuiver
 met halfom betaling!
26. Zaal Sloopmans, Concordia, Het Wapen van Gastel (J. van de
 Kastele) Dorpsstraat 80
27. Place de Meir (Fien Aarsen, Kastele, Frapo b.v.)
 Handboogschutterij Eendracht maakt macht, harmoniezaal, bar-
 disco Meirstraat 8
28. Café Ossen blok (Kaat de Wiete)
 Meirstraat 40 (v)
29. Café Van den Enden Meirstraat 45 (v)
 Met de kermis stond orgel onder zeil tegen zijgevel aan!
30. Bij Jooske Aarsen, later Goord Mies, met handboogschutterij.
 Met de kermis mortierorgel onder golfplaten dak (lawaaï).
 De Stoof was een echte buurtschap en leefde en feestte op zich.
 Café was gelegen Meirstraat 55 (v)
31. Café Van Zandvliet (de Wite Ko), later van Iersel.
 Had een echte wielervedbaan Stoofstraat 11 (v)
32. In de Leeren Emmer (Geert Jansen)
 Stoofstraat 45 (v)
33. Café Meeuwissen Pietseweg 4, met handboogschutterij
 Amicitia (v)
34. Café De Vriendschap, Café De Stoof (Akkermans), Pietseweg 7
 vroeger met handboogschutterij Virtus in Medio.
35. Jan van Iersel Pietseweg 15, later Stoofstraat 11 (v)
 met spreuk: Bij Sjaan van Steen alhier,
 tapt men jenever en bier.
37. Het Estaminet Steenstraat 8, Kouwelaar (v)
38. Bij Pietje de Ren Oude Steenstraat 9 (v)
39. In het Klaverblad Krallen & Merijntje Gijzen (v)
 Met spreuk:

Leg eens aan hier in de Kralen,
Halverwege: Het Klaverblad
Op conditie van betalen
Schenkt men hier zeer smakelijk nat.
Wilt ge ons een gunst betuigen,
Rust dan hier een weinig tijd
Onder het lover van de boomen
Zijn wij tot uw dienst bereid.

40. Naaier Van Ham, Van Rijsbergen
Kuivezand 1 Van Merrienboer (v)
41. Cafe het Wezenstedeke, J. van Gastel
Kuivezand 9, nog bewoond.
42. Café Van Sprundel, Goorden, Bierbooms
Kuivezand 11, met handboogschutterij (v)
43. Cafe Bert van Hassel Oudenbosscheweg 7, met luchtbuks-
vereniging (v)
44. In den Duiventoren Oudenbosscheweg 15 (v)
45. Café Lazeroms, Piete Kapitein
Rolleweg 6 (v)
46. Cafe W. van Merrienboer-van Steen
Rolleweg 8 (v)
47. J. Rijdsdijk-van Merrienboer
Rijpersweg 28, nu Café Rust Wat (N.Rijdsdijk)
48. Cafe de Congo Toon den Ouden
Rijpersweg 40 (v)
49. Cafe Kooke van den Brandt Rijpersweg 75 (v)
50. Anth.Theunissen-den Utsel Rijpersweg 77 (v) Bierbooms

51. Koopmans Welvaren Rijpersweg 114 (v)
 met spreuk: Eet wat gaar is
 Drink wat klaar is
 En spreek wat waar is!
52. In den Koffieboon Neerstraat 29 (v)
53. Pietje de Bruin Steenstraat 28 (v)
54. Cafe den Ekster.de Groene Drossaertstraat 11 (v) Verkaart
55. Bij Arjoan Uitdewilligen Drossaertstraat 13 (v)
56. Café de Nachtegaal Opperstraat 17 (v)
57. Cafe Brouwers Noordhoeksestraat 4 (v)
58. Bij Kiske Hack Roosendaalsebaan 21 (v)
59. In de Wiete Leeuw, van Merrienboer
 Roosendaalsebaan 30 (v)
60. In de Molen Roosendaalsebaan 37 (v)
 met spreuk: Deze molen kan niet malen
 Al wie hier komt moet betalen,
 Wie wil borgen
 Die komt morgen
 Want het is vandaag geen dag
 dat een ieder borgen mag.
61. Nolleke Heynen Roosendaalsebaan 43 (v)
62. In het Groene Woud, J. Rijsdijk
 Roosendaalsebaan 84 (v), met handboog-
 schutterij en duivenclub
63. Hendrik Goderie Roosendaalsebaan 84 (v)
64. In het Jagertje Jagersweg 2 (v)
65. Den Anker, C. de Groen Jagersweg 3 (v)
66. Het Fietscafé Jagersweg 12 (v)
67. Café M. Luisterburg Jagersweg 16 (v)
68. Café Brugzicht, Schans St. Antoinedijk (v)
69. Café Batenburg St. Antoinedijk (v)
70. Café van Eekelen St. Antoinedijk (v)
71. Café Roozen Standdaarbuitensedijk 3 (v)
72. Cafe Dictus Standdaarbuitensedijk 6.

Stampersgat

73. Cafe Kersten, later Frank en Marian,
 Dennis Leestraat
74. Aartje Peemen Dennis Leestraat (v)
75. Café Vissenberg Dennis Leestraat (v)

35. De Dorpsstraat, gezien naar het oosten, rond 1920. Links het „Oude Schippershuis”, voorheen van Meijers, later van Geerts, thans hotel en restaurant. Rechts de wagenmakerij van Bart Dellepoort.

76. Govert Bus, met handboogschutterij	Dennis Leestraat (v)
77. In het Schippershuis, nu zaal Geerts	J.F. Vlekkeplein 16
78. Cafe Dellepoort, later Café Sport	J.F. Vlekkeplein 11
79. Cafe Jan de Wit	Dennis Leestraat (v)
80. Hugo Hollemans	Brugstraat (v)
81. Café Tak Arnold op het Achtereind	Gastelsedijk West (v)
-

Aanvullingen Oud Gastel:

82. Café de Rooy, Onze Lieve Vrouwestraat, Oud Gastel/Zegge (v)
Met de Gastelse kermis stond er een feesttent.
83. Cafe Paviljoen Sportclub Gastel, Oudendijk 5b
84. Café Paviljoen Tennisclub het Kèperke, Veerkensweg 8
85. Café Paviljoen Korfbalvereniging Juliana, Veerkensweg 6/c
86. Cafe Jongerencentrum het Veerke, Hellestraat 5
87. Sport- en ontmoetingscentrum Het Veerhuis, Veerkensweg 6/a
88. Cafetaria Din en Riet Bram, de Blaay, Dorpsstraat 22a
89. Cafetaria de Linde, J. v.d. Kastele, v.d. Klundert, Markt 7
90. Cafetaria J. van de Kastele, Meirstraat 6
91. Cafetaria Hoppenbrouwers, Kerkstraat (v)
92. Cafetaria, IJssalon van der Heijden, Markt, Nagelkerke
93. Cafetaria Heijnen, Julianastraat (v)

Aanvullingen Stampersgat:

94. Bar Orion, J.F. Vlekkeplein 20
95. Cafetaria A.L. van Miert, J.F. Vlekkeplein 12a
96. Café Paviljoen De Schutters, L.P. van Mallandstraat 31
97. Café Paviljoen Tennisvereniging Stampersgat, L.P. van Malland-
straat 31
98. Cafetaria Embregts, later Adleese Bar, Dennis Leestraat
99. Dorpshuis de Steiger, Dennis Leestraat 33
100. Brouwerij De Zwaluw van J. Smoor, Dorpsstraat 27, Oud Gastel(v)
101. Brouwerij Het Bourgondische Kruis, J. Mastboom,
Dorpsstraat 46, Oud Gastel (v)
102. Brouwerij Akkermans, Veerkensweg 1, nu Carrossier.

In veel van bovengenoemde lokaliteiten hing de bekende spreuk:

Hoog het hart.

Hoog het lied.

Hoog het bier. (PROOST!)

F.A. Akkermans, 8 februari 1859.

F. van Merrienboer, 18 november 1985.

DE SAGE VAN GRIMHUIZEN

Een Gastelse vertelling

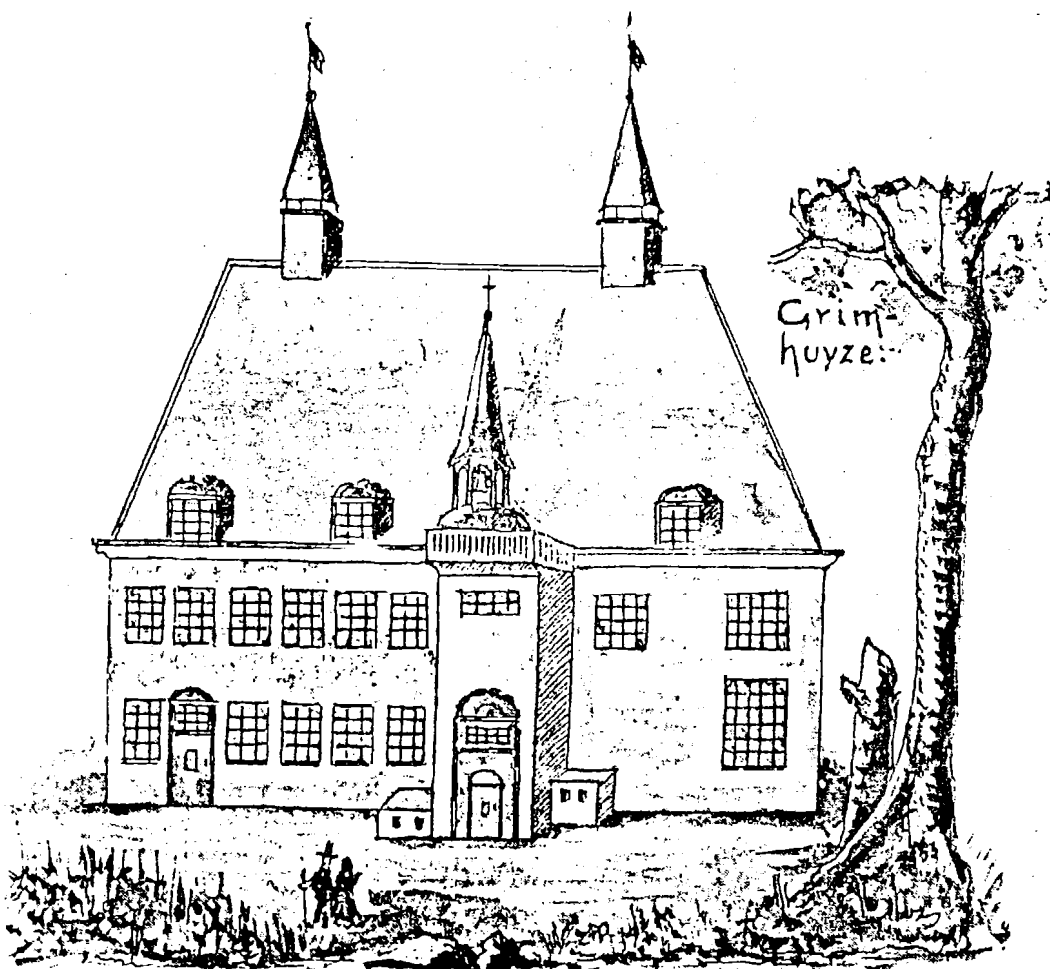
Vele jaren zijn vervlogen, sinds Jan van der Leck zijn rusthuis bouwde op de "hoogste, gezondste en plaisantste plaatse van Gastel". Het Slot Grimhyizen. Vele malen woonde hij daar, voordat hij benoemd werd tot Heer van Breda.

Later kwamen andere edelen het Slot Grimhuizen bewonen. Geslacht na geslacht heeft er gewoond en Gastel mee bestuurd. Tot eindelijk de laatste adellijke bewoners het Slot verlieten en zich elders vestigden. Het was misschien omdat de gebouwen aan het vervallen waren en dat de inkomsten de uitgaven niet meer dekten. Maar toch.....

In de grond nabij Grimhuizen zat een belangrijke schat verborgen, die in gulle tijden was opgespaard om daarmee in slechtere tijden de minder goed bedeelde nazaten van het nodige te voorzien en metterdaad te helpen. Een karnton vol geld en goud, zo fluisterde de volksmond, zat bij het Slot in de grond, maar hij die deze schat begraven had, was plotseling gestorven zonder iemand iets meegedeeld te hebben waar die rijkdom verborgen waren.

Jaren gingen voorbij en het landvolk verhaalde nog altijd, des zomers in de schemering en des winters bij het haardvuur in het voorhuis, over al dat geld en goud dat bij het Slot in de grond moest zitten en prees hém gelukkig, die dit bij toeval ontdekken zou.

De zomer was warm en de oogst stond rijp op het veld. Geel vooral was dit jaar de boekweit. Ze had niet geleden van de vorst en de opbrengst beloofde veel. En om niets van het kostbare produkt te verliezen bij het oogsten in volle zon, als het zaad gemakkelijk loslaat, besloot een kleine boer uit de omgeving van Grimhuizen zijn oogst des nachts af te doen bij lichte maan. Hij had dit reeds meermalen gedaan en er zich wel bij bevonden.

Overgenomen uit het Geslachtboek van J.B. de Pottiere.

94. Het slot Grinhuizen onder Oud Gastel naar een tekening van Frans Akkernans.

En zo begon hij bij avond dit werk en profiteerde meteen van de frisse nachtlucht na de hete zomerdag. Gang na gang trok hij over de akker en pikte ijverig en zonder ophouden door.

Maar plotseling kijkt hij op en ziet tot zijn grote schrieken gestalte zwijgend naast zich meelopen. Als een schaduw volgt ze hem, maar zegt geen woord. Verschrikt blijft hij staan en wil een kruis slaan, hopen de daarmee een boze geest te verdrijven en denkt daarbij aan het witte kruis, dat zijn vrouw boven het keldergat heeft getekend en dit jaarlijks met kalk vernieuwt.

Ook de vreemde gestalte is blijven staan en kijkt hem aan met holle ogen! De boer ziet nu dat ze gelaarsd en gespoord is en hem weer op de voet volgt. Hij verstijft haast van schrik; hij hangt plotseling zijn pikhaak en zeis over zijn schouder en ijlt als bezeten het veld af en naar huis.

Daar, enigszins bekomen van de schrik, vertelt hij zijn vrouw wat hem is overkomen en is er tenslotte van overtuigd, dat het een geest is geweest van een van de vroegere Heren van Grimhuizen, die geen rust kan vinden in zijn graf.

En toen de buurt de volgende dag dit relaas vernam, betreurde men dat hij de zwijgende gestalte niet had aangesproken en om haar bedoeling had gevraagd. Want, zo redeneerde de buurt, die geest was daar om inlichtingen te geven over de begraven schat en ze zou wellicht zijn akker hebben aangewezen als de plaats waar de karnton met geld en goud verborgen was.

Helaas

En hij, die achterhalen kan waar in die warme zomer boekweit is geoogst, kan de plaats ontdekken waar de schat van Grimhuizen verborgen is.

Dit verhaal is in 1939 verteld door de buurtbewoonster Mie Gijzen aan Frans Akkermans.

En opgetekend.

P.F.A. Akkermans.

100 JAAR GELEDEN

GEMEENTELIJK JAAROVERZICHT 1885

Gegevens uit 1885 uit het gemeentearchief van Oud en Nieuw Gastel.

Aantal inwoners: per 1.1.1885: 3897; per 31.12.85: 3955.

In de gemeenteraad zaten:

C. de Bie	wethouder	P. Jongenelen
J.B. Peeters	wethouder	Ant. Buckens
P. Smoor		J. Franken
W. Slooters		P. v.d. Weygert
L. Houtepen		Jan F. Vlekke.

Burgemeester was H. Mastboom.

Aantal wegkilometers: 39,384 km. Aantal scholen: 3.

Er is een Posttelegraafkantoor (een gedeelte van de huidige winkel van P. Bus 1985).

-o-o-o-

Enkele beslissingen van de gemeenteraad uit 1885:

- Bij een verzoek tot verhoging van de jaarwedden van de ambtenaren van het secretarie wordt alleen die van de gemeentesecretaris verhoogd.
- 26 maart: Begrotingswijziging t.b.v. het dempen en rioleren van sloten.
- 16 april: Op de school voor mindervermogenen (Steenstraat) wordt als leerkracht de enige sollicitant aangenomen, die er is.
In Stampersgat wordt een kwekeling met akte benoemd als onderwijzer met vaste aanstelling.
- 27 april: Mededeling van het feit, dat al de gerechtelijke archieven van vóór de Franse Tijd zijn opgestuurd naar het Rijksarchief in Den Bosch.
- 27 mei: De Oudendijk wordt gelijkgemaakt.
- 19 juni: Herbestrating van de Barlaakse Weg en Dijk.
- 16 oktober: Aanbesteding van de brug over de Mark bij Standdaarbuiten.

De wegen in de polder zijn met koolas belegd (wellicht komt die koolas van de suikerfabrieken in de omgeving. 1985)

Er zijn in 1885 vier gevallen van typhus, waarvan twee met dodelijke afloop.

De Schutterij telt 128 leden, waarvan 64 aktief en 64 reserve.

Er zijn 3 scholen in de gemeente met 185 jongens en 152 meisjes, waarvan 156 kosteloos op school zitten.

De totale kosten van onderwijs voor de gemeente zijn f 8.054,--, waarvan o.a. f 7.311,43 voor jaarwedden en f 241,54 voor schoolbehoeften.

Bedrijven in de gemeente:

- 1 bierbr'ouwerij (Dorpsstraat)
- 11 broodbakkers
- 14 kleermakers
- 3 koperslagers
- 2 graanmolens
- 7 metselbazen
- 3 beetwortelsuikerfabrieken
- 1 stoomgraanmaalterij
- 4 schoenmakerijen
- 5 hoefsmeden
- 12 timmerwinkels
- 1 kuiperij
- 2 wagenmakerijen
- 2 tabakskerverijen
- 1 grutter.

In 1885 waren er drie jaarmarkten.

Er is een omnibusdienst naar Roosendaal.

P. Peeters

DE POMPEN OP HET GASTELSE MARKTPLEIN

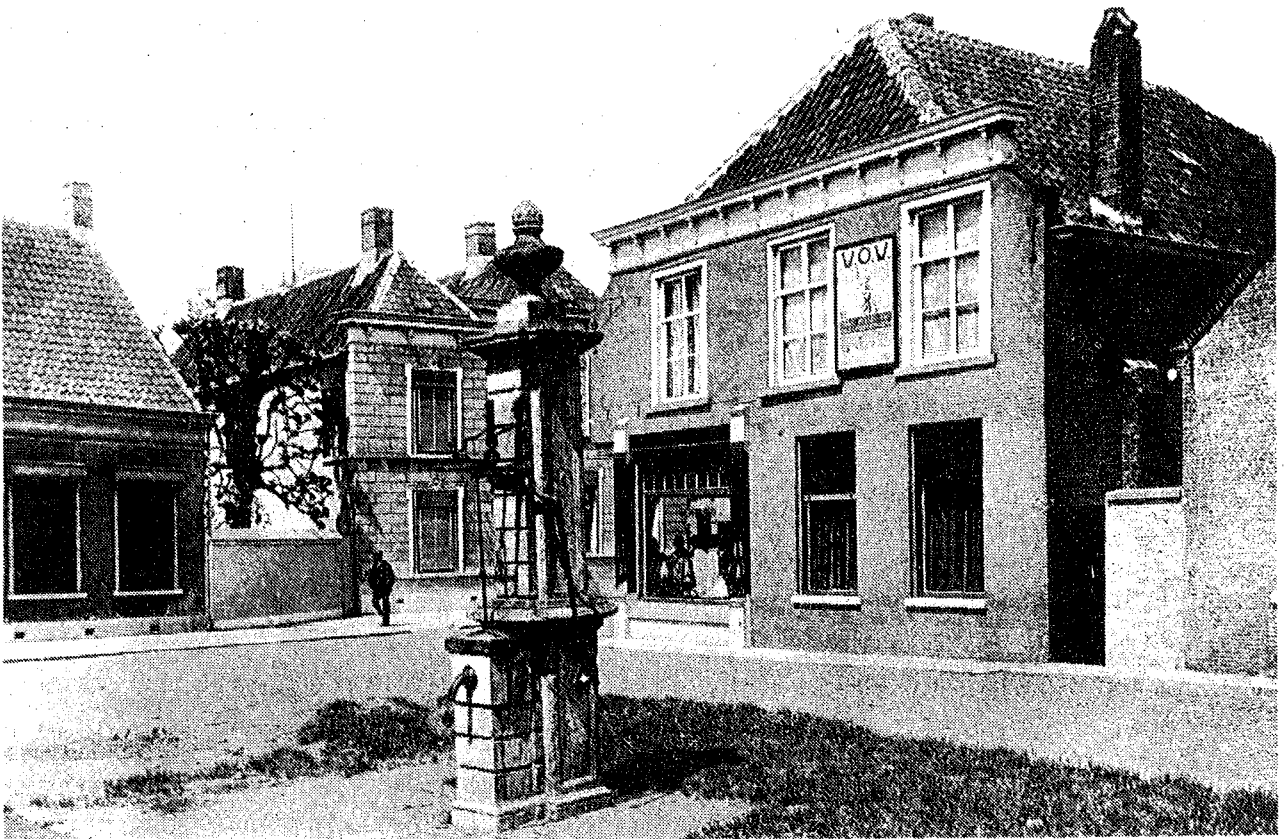
Omdat er een nieuwe pomp op onze Markt staat, ben ik nog even gedoken in de vroegere en jongste geschiedenis van de twee Gastelse pompen, die vroeger ons marktpllein sierden.

De Heemkundekring zal later een en ander uitgebreid op schrift stellen, want interessant is de Gastelse pompgeschiedenis wel!

De oude pompen dateerden van + 1725 en voorzagen onze inwoners ruim tweehonderd jaar van gezond drinkwater. Dit in een tijd, dat er nog geen waterleiding bestond.

Zelfs uit de omgeving kwam men op het Gastelse drinkwater af, dat bekend stond om zijn prima kwaliteit.

En rond de pompen werd natuurlijk het plaatselijke nieuws uitgewisseld, vermengd met boertige roddelarij. Als de stenen uit die tijd eens spreken konden!

Groeten uit Oud Gastel

Dan een paar feiten uit de jongste historie van de pompen en hoe ze zijn verdwenen uit het dorpsgebeuren. Ouderen onder ons hebben nog uit de pompen gedronken, toen ze als kind naar school gingen. Zij kennen deze feiten dus nog uit eigen herinnering. We moeten dan teruggaan naar de oorlogsdagen in Gastel.

In oktober 1942 namelijk (de tijd van de verduisteringen 's avonds) werd een van de pompen omvergereden en totaal vernield. De dader was en is bekend geworden!

Er volgde een uitgebreide correspondentie met het gemeentebestuur, Bouw- en Woningtoezicht te Breda, het Ministerie in Den Haag en de verzekeringsmaatschappij van de dader. De Gastelse pompen stonden namelijk op de voorlopige lijst van Nederlandse Monumenten (D.10-290). Er werd beslist ze op te knappen, maar er was in die tijd geen materiaal te krijgen, dus even wachten.

Na de oorlog, in januari 1946, vier jaar later dus, werd de zaak weer opgepakt. Maar de uitgekozen steenhouwer uit Baarle Nassau had geen tijd! De restauratiekosten waren bekend, f 1.554,15.

Maar ook Den Bosch ging wat moeilijk doen, daar de gemeenteraad een aanvullend krediet diende te verstrekken, want de verzekering betaalde niet alle kosten.

De Gastelse gemeenteraad (zij verdient een pluim op de hoed!) keurde bij raadsbesluit van 1 juli 1947 de restauratie en het benodigde krediet van f 2.500,-- goed en ook G.S. gaf 9 september 1947 haar goedkeuring hieraan (Wij stellen alleen anno 1985 vast, dat dit besluit nooit is uitgevoerd en dat dit potje -met rente!- nog ligt te wachten!)).

Een jaar later schrijft de steenhouwer uit Baarle Nassau, dat hij de pompen op zal komen halen, maar hij komt niet.

Het gemeentebestuur besluit de pompen dan maar voorlopig zelf op te slaan in het oude brandspuithuis aan de Dreef (met schriftelijke opdracht aan het Hoofd der afdeling).

Met Multatuli kan ik zeggen, dat de geschiedenis eentonig wordt, want in juni 1949 wordt de tweede pomp omvergereden en nog wel door een ingenieur van het stoomwezen! (die moest wat stoom afblazen waar-schijnlijk!). De correspondentie begint weer opnieuw!

In januari 1950 schrijft de steenhouwer uit Baarle-Nassau lakoniek, dat hij dinsdag de pompen komt halen, want dat de drukte achter de rug is. Het hoeft dan niet meer zo snel! Nog even wachten dus!

In september 1959, zeventien jaar na de eerste aanrijding, vraagt de directeur van de Rijksdienst voor monumentenzorg in een brief, hoever het met de pompen staat. Het gemeentebestuur antwoordt, dat de stukken zeer zorgvuldig worden bewaard en dat er naar een nieuwe plaats wordt gezocht, omdat de Markt wegens de drukke verkeerssituatie minder geschikt werd geacht!

Het idee was van de stukken van de twee pompen één hele pomp te maken en die voor het nieuw te bouwen gemeentehuis op de plaats van het oude Hof neer te zetten!

Daarna is het rond de pompen twintig jaar stil gebleven!

Maar 15 juni 1985, drie en veertig jaar na dato, is het eindelijk zover, de pomp staat er! Een nieuwe wel te verstaan, een copie van één der oude pompen.

F. van Merrienboer,

HEEMKUNDEKRING "HET LAND VAN GASTEL"

AKTIVITEITEN 1985

- 26 februari Lezing: Oirschot, schoonste dorp van Brabant door Mevrouw Schreurs-Jansen.
- 21 maart Ledenvergadering met vertonen van Karnavalsfilms uit de jaren 1963 - 1967.
- 14 april Excursie naar oorlogs- en verzetsmuseum Overloon en Oirschot.
- 4-5 mei Tentoonstelling "Gastel 700" en filmvoorstelling.
- 4 juni Optreden Volksliedjesgroep Smidje Verholen.
- Gedurende de maanden februari-juni: medewerking actie Pomp op de Markt (verkoop pentekeningen - foto's).
- 15-16 juni Gastelse Marterei (kraampje). Opening pomp.
- 29 juni Excursie naar Bakkersmolen in Wildert en Kiekenhoeve in Essen (B).
- 18 augustus Bustocht naar Passiespelen Tegelen.
- 17 oktober Lezing met dia's: Het leven van vroeger door Lode Jordaens (conservator Kiekenhoeve).
- 17 november Excursie naar Paulushofje te Etten.
- 11 december Lezing Volksgebruiken en Kerstverhaal door Erik Kolen (Brabants Heem).
- 31 december Jaarboek 1985.

- o - o - o - o - o - o -

AKTIVITEITEN DOOR HET JAAR HEEN

Knipseldienst.

Uitzoeken van bijeengekomen materiaal.

Medewerking aan de maandelijkse ruilbeurs.

Medewerking aan de Viering op 4 mei - foto's oorlogsslachtoffers.

Medewerking aan het verzamelen van gegevens voor de reunie van de Jonge Wacht.

Werkavonden elke eerste en derde donderdag van de maand boven de bibliotheek.

Op 6 november is onze kring officieel geïnstalleerd als 70e lid van Brabants Heem.

WENSEN

Een eigen ruimte als Oudheidkundekamer of Dorpsmuseum.

Medewerk(st)ers, die zich willen inzetten voor onze Heemkundekring.

LIDMAATSCHAP

Vanaf 16 jaar kan iedereen lid worden voor f 25,-- per jaar.

Een gezinslidmaatschap kost slechts f 35,-- per jaar.

Opgave kan geschieden bij het secretariaat:

Angel 33; tel. 1588 of 1730.

Betaling lidmaatschap, giften, donaties

t.n.v. Heemkundekring Het Land van Gastel

Rabobank, rek.nr. 14.11.37.126 (giro van de bank 11.47.742)

Amrobank, rek.nr. 42.96.83.324 (giro van de bank 10.68.635)

INHOUDSOPGAVE

	<u>Blz.</u>
Voorwoord	1
Een inventarisatie van de Gastelse volkstaal	3
Gastels liedje: Zijde gij een Gastelaer?	21
De Gastelse en Stampersgatse familienamen	22
Over de molens in Oud Gastel	29
Herbergen van Oud Gastel en Stampersgat, vroeger en nu	46
De Sage van Grimhuizen, een Gastelse vertelling	52
100 Jaar geleden... Gemeentelijk Jaaroverzicht 1885	55
De pompen op het Gastelse Marktpllein	57
Heemkundekring Het Land van Gastel - Aktiviteiten	60
Inhoudsopgave	62

Colofon.
Jaarboek 1985.

Uitgave van:	Heemkundekring Het Land van Gastel.
Redactie:	De heer P.F.A. Akkermans De weleerwaarde heer W. van Dam De heer F. van Merrienboer De heer P. Peeters De heer H.C.J. Zandbergen.
Druk:	Werkvoorzieningsschap West Noord-Brabant Roosendaal.

Uit deze uitgave mag niets worden overgenomen zonder schriftelijke toestemming van de redactie.

